

De Staten van Vlaanderen en de gewestelijke Financiën in de XVI eeuw.

HET VERZET TEGEN ALVA'S TIENDE PENNING

Zonder een zekere voorkennis van de fiscale geschiedenis en de daarmee in nauw verband staande emancipatie van de gewestelijke standenvertegenwoordigingen is het onmogelijk de juiste betekenis te vatten van bepaalde belangrijke XVIe eeuwse politieke gebeurtenissen. Zo kan b.v. Enno van Gelder in het verzet tegen de nieuwe belastingen van Alva niets anders zien dan een actie gevoerd tegen iedere hogere belasting, een « hand-op-de-beurs-politiek van de ergste soort »¹. Deze conclusie is eerder simplistisch. Wij konden vaststellen dat in het crisisjaar 1571-'72 — een jaar van graanschaarste — voor de massa de formule « hand-op-de-maag-politiek » heel wat meer toepasselijk mocht geweest zijn². Dit geldt niet voor de adel, de geestelijkheid en de magistraatsklasse uit de steden, die immers niet door de tiende penning — een heffing van 10% op de verkoop en de export van roerende goederen — getroffen werden. Enno van Gelder stelt zonder meer vast dat de Staten, waarin de drie genoemde klassen — in Vlaanderen in werkelijkheid vooral de magistraat van de steden — de hoofdrol speelden, perpetuele belastingen vreesden³. Hij gaat hier echter niet verder op in en heeft dus blijkbaar niet gevat dat de perpetuïteit de invloed van de gewestelijke standenvertegenwoordigingen volledig zou te niet doen, en dit op een ogenblik waarop zij juist, na een emancipatieperiode, die gans de XVIe eeuw in beslag genomen had, het toppunt van hun politieke macht bereikt hadden. Volgens de Nederlandse historicus zou het verzet, dat als « akelig » gekenschetst wordt, toe te schrijven zijn aan de vrijheidsliefde en de conservatieve gezindheid van de Staten. Een afdoende verklaring voor dit alles zoekt men tevergeefs. Enno van Gelder is er vooral op uit werkelijk originële oorzaken — naar zijn opvatting kunnen deze blijkbaar enkel van religieuze aard zijn — te ontdekken. Het was hem voldoende vast te stellen dat het verzet tegen de 10^e penning al te materialistisch

(1) H. A. ENNO VAN GELDER, *De Tiende Penning*, in TIJDSCHRIFT VOOR GESCHIEDENIS, dl. XLVIII, p. 1-36 en 120-144, Groningen, 1933. P. 140.

(2) Onuitgegeven licentiaatsverhandeling over *De Tiende Penning van Alva in Vlaanderen en Brabant, 1569-1572*. — Een samenvatting van de voornaamste conclusies vindt men in: J. CRAEYBECKX, *Aperçu sur l'histoire des impôts en Flandre et au Brabant au cours du XVIe siècle*, in REVUE DU NORD dl. XXIX, p. 87-108. Lille, Arras, 1947.

(3) De 10e penning was een perpetuele belasting, d.w.z. dat zij in tegenstelling met de beden eens en voor altijd toegestemd werd. Zij zou van jaar tot jaar doorlopend geheven worden, zonder dat hiervoor de toestemming van de Staten moest hernieuwd worden.

was om als een oorzaak van een zo grootse gebeurtenis als de vrijmaking van het Noorden te kunnen beschouwd worden. Enno van Gelder heeft de kern van de zaak onaangeroerd gelaten omdat hij ongewijfeld niet voldoende vertrouwd was met de evolutie en de rol van de XVIe eeuwse standenvertegenwoordigingen.

Het huidige artikel wil niet meer zijn dan een bescheiden bijdrage tot het onderzoek in de titel aangegeven. Enkele merktekens aanbrengen op een nog grotendeels onontgonnen terrein, vooral waar het de periode vóór de opstand betreft, ziedaar ons doel.

Het is wellicht niet overbodig in de volgende bladzijden de aandacht te vestigen op enkele aspecten van de ontwikkelingsgeschiedenis van de Staten van Vlaanderen, vooral in verband met de groei van de gewestelijke financiën. Tot voor kort beschikte men voor de geschiedenis van de Staten van Vlaanderen slechts over het oude werk van Zaman⁴ en over de eveneens verouderde studie van Gallet-Miry⁵. Het is Prof. J. Dhondt die in twee belangrijke bijdragen het onderzoek vernieuwd heeft⁶. In zijn studie over standenvertegenwoordiging in de Staten van Vlaanderen toonde J. Dhondt o.m. aan dat gedurende de XVIe eeuw de twee bevoorrechte standen, de geestelijkheid en de adel, praktisch uit het leidend organisme van het gewest gesloten werden, zodat alleen de derde stand, nl. de Vier Leden, de generaliteiten van Gent, Brugge, Ieper en het Vrije, overbleven⁷. Ieder van de Vier Leden vertegenwoordigde een kwartier. De mening van de subalterne steden en de kasselrijen was niet bindend voor de Vier Leden, die werkelijk de leiding hadden. Men kan ook nog moeilijk spreken over de Staten van Vlaanderen als eigenlijke standenvertegenwoordiging. Zelfs de derde stand was slechts gedeeltelijk vertegenwoordigd, aangezien enkel de Vier Leden daadwerkelijk een aandeel hadden in het bestuur. Hierbij willen wij nog opmerken dat er, naargelang de eeuw verliep, met de mening van de stedelijke generaliteiten steeds minder rekening gehouden werd, zodat de magistraat van Gent, Brugge, Ieper en het Vrije meer en meer als vertegenwoordigend en ten slotte ook als bestuurlijk lichaam voor gans het gewest optrad: een ware oligarchie dus van een gesloten kaste van grond- en huizenbezitters en renteniers! Men mag zeggen dat in de XVIe eeuw de

(4) *Exposition des trois Etats du Pais et Comté de Flandres*, Gent, 1711.

(5) *Les Etats de Flandre sous les périodes espagnole et autrichienne*, Gent, 1892.

(6) *Bijdrage tot de Kennis van het Financiewezen van de Staten van Vlaanderen (XVIe-XVIIe eeuw)*, in NEDERLANDSCHE HISTORIEBLADEN, dl. III, p. 149-181, Antwerpen, 1940, en *Over Standenvertegenwoordiging in de Staten van Vlaanderen*, in NEDERLANDSCHE HISTORIEBLADEN, dl. III, p. 311-326, Antwerpen, 1941. Vermelden wij, vooral dan voor een latere periode, een recente publicatie van dezelfde schrijver: *Locale standenvertegenwoordiging in het graafschap Vlaanderen*, Gent, 1950.

(7) De generaliteit van Brugge (Raad) bestond uit drie leden: het eerste omvatte de oud-burgemeesters, schepenen en raadsleden, het tweede de zes hoofdmannen van de wijken, die de handeldrijvende burgerij vertegenwoordigden, het derde de dekens der 34 ambachten. Te Ieper eveneens drie leden: de schepenen, de oud-schepenen en de ambachten. Te Gent vóór 1540 drie leden, de poorters, de wevers en de 52 ambachten (samen de „Collatie”).

Vlaamse instellingen over het algemeen veel minder democratisch waren dan Brabantse. In Brabant moest er inderdaad meer dan in Vlaanderen rekening gehouden worden met de dekens van de ambachten, die in de stedelijke generaliteiten een hardnekkige obstructiepolitiek tegen het toestemmen van de beden gevoerd hebben.

Zoals de andere provinciale Staten waren de Vier Leden vooral bevoegd voor het al dan niet toekennen van de bede. In zijn « Bijdrage tot de kennis van het financieuzen der Staten van Vlaanderen » stelde J. Dhondt vast, dat de financiële organisatie van de Staten van Vlaanderen zich ontwikkeld heeft en haar volgroeide gedaante heeft aangenomen in de eeuw, die met 1544 aanvangt. Pas bij het begin van de XVIIe eeuw was de inrichting voltooid. Aan deze inrichting heeft Prof. Dhondt een gedetailleerde beschrijving gewijd. Hij stelt o.m. vast dat vóór 1543, onder het stelsel van de smaldeling, de Staten enkel de bevoegdheid hadden de gelden toe te staan, doch dat zij na deze datum ook het recht verwierven ze te innen. Hier moet dan ook de oorsprong gezocht worden van het eigen gewestelijk financieuzen van de Staten van Vlaanderen. De Staten zijn er in geslaagd zich een gedeelte van het vorstelijk gezag toe te eigenen. De Vier Leden kregen na te gaan of de opbrengst van de beden wel aangewend werd voor de doeleinden waarvoor ze waren toegestaan. Dit alles maakte veelvuldige contacten tussen de magistraat van de drie hoofdsteden en het Vrije noodzakelijk. Een soort bestendige deputatie van de Vier Leden kwam tot stand. Merken we hierbij weer op, dat op deze wijze een beperkte magistratsklasse een waar bestuurlijk organisme in het leven geroepen had en dat de klassiepolitiek van de vertegenwoordigers van de Vier Leden zwaar zijn stempel gedrukt heeft op de gewestelijke financiën. J. Dhondt heeft zelf de wenselijkheid geopperd van een onderzoek naar de rol, die de Vier Leden vóór 1543 in het beheer van de gelden gespeeld hebben. Dit zullen wij dan ook in een zekere mate trachten te doen.

Eerst een korte verklaring over de wijze waarop de beden toegestaan werden.

Niettegenstaande de op centralisatie aansturende maatregelen van de Bourgondische hertogen, had het belastingsstelsel bij het aanbreken van de XVIe eeuw zijn oorspronkelijk middeleeuws karakter bewaard. Staats- en vorstelijke financiën waren nog steeds twee begrippen, die elkaar volkomen dekten. In de schatkist vloeiden de opbrengst van het domein en van de beden samen. De bede had het karakter van een vrijwillige gift. Over de opbrengst kon de vorst naar eigen goeddunken beschikken. De steeds toenemende regeringsonkosten, de prijsstijging, het imperialisme van de Habsburgers maakten, naar gelang de eeuw vorderde, een regelmatige en overvloedige toevoer van geldelijke middelen steeds meer tot een levensnoodzaak voor de kroon. De diep ingrijpende wijzigingen op alle gebied, kenmerkend voor het begin van de moderne tijden, stelden de aanpassing van het fiscaal stelsel aan de orde. Het gevolg hiervan was een onafgebroken worsteling tussen de kroon en de standenvertegenwoordigers. Wanneer de

vorst een bede wilde verkrijgen werden de Staten-Generaal bijeen geroepen. Toen onder de regering van Filips II de gewesten van de vergaderingen van de Staten-Generaal meer en meer gebruik gingen maken om gezamenlijk uiting te geven aan hun ontevredenheid, gaf het centraal gezag er de voorkeur aan met de vertegenwoordigers van de verschillende provincies afzonderlijk te onderhandelen. De afgevaardigden aanhoorden het verzoek, om daarna rapport uit te brengen in hun onderscheiden gewesten aan hun opdrachtgevers, de Staten. Zij hadden niet het recht zelf een besluit te nemen. Iedere provincie bepaalde zelf met welke « middelen » — niet steeds dezelfde als deze die door de vorst voorgesteld werden — de bede, waarin zij toegestemd hadden, zou opgebracht worden. De onderhandelingen waren langdradig en moeizaam. De Staten maakten van de gelegenheid gebruik om hun desiderata op alle gebied te doen kennen. Van de tegemoetkoming aan hun eisen maakten zij hun consent afhankelijk. Hun politieke invloed was immers eng aan het bedenstelsel verbonden. Zodra de Staten Provinciaal een besluit genomen hadden, maakten zij dit in een eerste « acte presentatie » aan het centraal gezag over. Zelden kon de vorst het eens zijn met de voorwaarden die er in voorkwamen. Een periode van wederzijdse onderhandelingen, die soms maanden konden aanslepen, begon. Nieuwe « acten presentatie », beantwoord door nieuwe « acten acceptatie » werden uitgewisseld. Wanneer uiteindelijk een overeenkomst bereikt werd, maakte het centraal gezag een definitieve « acte acceptatie » op, gevolgd door het octrooi, waarna tot de heffing van de belastingen kon overgegaan worden. Zonder octrooi van de vorst kon geen enkele belasting geheven worden. Ook de steden, die op financieel gebied zeer lang autonoom gebleven waren, moesten zich hier tenslotte bij neerleggen.

Een consent had maar pas waarde wanneer alle gewesten hun toestemming gegeven hadden. Het aandeel van iedere provincie in de bede was bepaald door een vaste schaal. De quote van Vlaanderen bedroeg 33,3% en die van Brabant 27,7%, zodat deze beide gewesten bijna de twee derden van de totale last droegen⁸. Hun houding was dan ook in zekere zin toonaangevend. Zij kwamen vaak met de overige provincies in conflict.

Wij merkten reeds op, dat in Vlaanderen en in Brabant de houding van de steden (en ook van het Vrije) bepaald werd door de respectievelijke generaliteiten. Vooral in Brabant moest met het advies van de Brede, de Wijde en de Buiten Raad rekening gehouden worden. Het consent van een stad was pas geldig wanneer alle leden, die samen haar generaliteit vormden, hun toestemming gegeven hadden. Herinneren wij er aan dat de overgrote meerderheid van de bevolking nergens een vertegenwoordiging had. De grote massa die het platteland en de steden bewoonde hing af van de willekeur van de Vier

(8) Voorbeelden van repartitie van de algemene subsidie over de verscheiden gewesten in 1471 en 1473, zie J. CUVÉLIER; J. DHONDT, R. DOEHAERD, *Actes des Etats Généraux des anciens Pays-Bas*, dl. I, Brussel, 1948, p. 165-166 en p. 206.

Leden in Vlaanderen en van de drie standen in Brabant. In de generaliteit van de steden waren enkel de geprivilegieerde ambachten vertegenwoordigd. Het proletariaat van de stedelijke en landelijke industriële centra werd nooit geraadpleegd.

Het spreekt vanzelf dat de geestelijkheid en de adel vooral gekant waren tegen directe belastingen op de onroerende goederen. Zo ook de patricische geslachten uit de steden, waaronder de magistraat — doorgaans het eerste lid in de generaliteit — gerecruteerd werd. De handeldrijvende burgerij, meestal het tweede lid van de steden, stond bijzonder vijandig tegenover heffingen op de winsten voortspruitend uit handel en nijverheid. De ambachten van hun kant verzetten zich vooral tegen verbruiksbelastingen evenals tegen alle heffingen, die een prijsstijging konden uitlokken. Zij genoten hierbij de sympathie van de niet vertegenwoordigden.

Men begrijpt dat het lang niet gemakkelijk was een accoord te bereiken. Ieder gewest, elke stand en elk lid van iedere stad verdedigde zijn particuliere belangen. In principe kon één lid van één enkele stad een bede doen weigeren. Theoretisch was de stem van de meerderheid niet bindend voor de minderheid. Met de hernieuwde studie van het Romeins Recht was echter langzaam de opvatting doorgedrongen volgens dewelke in bepaalde omstandigheden de onderdanen niet het recht hadden toelagen te weigeren. De vorst nam zijn toevlucht tot de «comprehensie» of «vervanging» van de weigerende minderheid, die door een juridische goocheltoer begrepen werd bij degenen, die wel hun toestemming gegeven hadden. Vooral in Brabant moest Karel V zeer vaak van dit middel gebruik maken. Deze «comprehensie» was in feite niets anders dan een compromis tussen de opvatting, die de vorst wilde doen zegevieren, nl. de stem van de meerderheid bindend maken voor de minderheid, en deze van de steden, die zich op de oude privileges beriepen. Het conflict tussen Karel V en Gent toont aan waartoe een botsing van deze twee tegengestelde en tot de uiterste konsekwenties doorgedreven opvattingen kon leiden. Na het dempen van de Gentse opstand in 1540 gebood Karel V de «vervanging» in Vlaanderen⁹.

Wanneer de vorst in dringende geldnood verkeerde, en dit was gezien het talmen van de Staten steeds het geval, moest hij geld opnemen bij financiers. De toekomstige bede diende hierbij als waarborg of pand. Op het mechanisme van deze leningen kunnen wij hier niet nader ingaan¹⁰. Vermelden wij slechts dat de opbrengst van de bede op het einde van de regering van Karel V enkel nog diende om er de obligaties en de renten, die door de Staten, verkocht werden, mee terug te kopen of om er de jaarlijkse interesten

(9) GACHARD, *Relation des troubles de Gand sous Charles Quint*, Brussel, 1846, p. 131.

(10) Zie o.m. het bekende werk van EHRENBURG en het artikel van M. LONCHAY, *Etude sur les emprunts des souverains belges au XVIe et au XVIIe siècle*, in BULLETIN DE L'ACADEMIE ROYALE DE BELGIQUE, CL. DES LETTRES, Brussel, 1907.

mec op te brengen. Verre er van dat de renten ingelost werden bleef men er steeds nieuwe verkopen. De gewone beden werden hoofdzakelijk aangewend om er de interesten mec uit te betalen¹¹.

Uit het oogpunt van de ontwikkeling van het belastingstelsel kan men gedurende de regering van Karel V in hoofdzaak twee perioden onderscheiden. Gedurende de eerste, die loopt tot nagenoeg 1537 werd gestreefd naar uitbouw en verbetering van het overgeleverde stelsel. Daarna werd een tijdvak van meer fundamentele hervormingen ingeluid.

In de eerste plaats moest het aantal geprivilegieerden sterk verminderd worden. Aan de bevoorrechte positie van geestelijkheid en adel herkent men duidelijk de feodale oorsprong van het belastingstelsel¹².

Tot 1537 bleef in de meeste provincies het oude repartitiestelsel domineren. Dit betekent dat de aanslag van de belastingplichtigen bepaald werd aan de hand van een soort kadaster, in Vlaanderen « transport » geheten. Krachtens een stelsel van repartitie, in Vlaanderen « smaldeling », werd het bedrag van de bede over het gewest omgeslagen. Een vaste schaal regelde het aandeel van de steden en van de kasselrijen. De portie van iedere kasselrij werd over de dorpen en de vlekken verdeeld. Het vaststellen van ieders aanslag, « pointing » genaamd, geschiedde in iedere plaats door bedczetters of « pointers ». Oorspronkelijk gebeurde dit op basis van de grond. Iedere plaats werd geschat op een aantal belastbare morgen land¹³.

De oorsprong van het repartitiestelsel blijft voorlopig nog duister. Men heeft in de vernieuwing van het transport, die in 1517 uitgevoerd werd, een omvorming van het bestaand stelsel willen zien, daar voortaan de belastingplichtigen niet meer alleen op basis van hun

(11) Ons overzicht steunt op de reeds geciteerde artikelen van J. DHONDT, M. A. ARNOULD, *L'impôt sur le capital en Belgique*, in LE HAINAUT ECONOMIQUE, dl. I, p. 17-45, Mons 1946; H. TERDENGÉ, *Zur Geschichte der Holländischen Steuern im 15 und 16 Jahrhundert*, in VIERTELJAHRSSCHRIFT FÜR SOZIAL UND WIRTSCHAFTSGESCHICHTE, dl. XVIII, 1925, p. 95 en vlg.; CH. HIRSCHAUER, *Les Etats d'Artois*, dl. I, Parijs-Brussel, 1923; J. VAN VLIERBERGHE *Het Belastingstelsel in Vlaanderen tijdens de XVIe en de XVIIe eeuw*, in BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS, nieuwe reeks, dl. VIII, p. 1-53, Antwerpen, 1930 (zeer middelmatig); K. VERHOFSTAD, *De Regering der Nederlanden in de jaren 1555-1559*, Nijmegen, 1937; G. BIGWOOD, *Les impôts généraux dans les Pays-Bas Autrichiens*, Leuven, 1900; H. PIRENNE, dl. II en III van HISTOIRE DE BELGIQUE; dl. III en IV van GESCHIEDENIS VAN VLAANDEREN; E. POULLET, *Histoire politique nationale*, Leuven, 1882-92, 2 dln.; R. FRUIN, *Geschiedenis der Staatsinstellingen in Nederland*, ed. Colenbrander (H.T.), 's Gravenhage, 1922; A. HENNE, *Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique*, Brussel, 1858-60, 10 delen, enz., verder ook eigen onderzoek.

(12) Wij kunnen op dit punt hier niet verder ingaan. Over oorsprong en aard dezer vrijstellingen, zie R. FRUIN, *op. cit.*, p. 51-52. In verband met de maatregelen door het centraal gezag tegen de misbruiken, voortspruitend uit de vrijstellingen, getroffen, zie o.m. Plakkaat van 18 Mei 1515 (R.O.P.B., 2e reeks, dl. I, p. 404-405) en Edikt van Februari 1529 (R.O.P.B., 2e reeks, dl. I, p. 547).

(13) R. FRUIN, *op. cit.*, p. 53.

(14) H. TERDENGÉ, *op. cit.*, p. 95 en vlg.

onroerende goederen zouden aangeslagen worden, maar er ook rekening gehouden werd met de rijkdom voortspruitend uit handel en nijverheid. O.i. mag men echter gerust aanvaarden dat het reeds in het begin van de XVe in de bedoeling van de vorst lag, dat bij de taxatie van den enkelingen het roerend kapitaal zou in aanmerking genomen worden. In Holland was dit in de tweede helft van de XVe eeuw¹⁴ ongetwijfeld het geval. Terdenge verstrekt hierover weinig preciese gegevens, maar merkt op dat het individueel vermogen als maatstaf voor de verdeling gold. Dit vermogen bestond uit land, huizen, vee, huisraad en alle andere bezittingen. Het spreekt vanzelf dat er van een enigszins rechtvaardige procentsgewijze belasting van de kapitalen nog geen spraak kon zijn¹⁵.

Dit alles geldt in de eerste plaats het platteland. De steden brachten van oudsher hun aandeel in de gewestelijke quote op met assisen op de levensmiddelen, inzonderheid op de « vier speciën »: graan, vlees, bier en wijn. Natuurlijk werden deze belastingen door de marktgangers uit het omringend platteland mee betaald. Deze verbruiksbelastingen waren vooral drukkend voor de overgrote meerderheid der weinig bezittenden en werkten in het voordeel van de meest welstellenden. Gent, Ieper en Brugge, die samen met het Vrije het graafschap vertegenwoordigden, waren in de gelegenheid hun aandeel in het transport zo laag mogelijk te houden. Tegen verwachting in en in tegenstelling tot wat doorgaans voorop gezet wordt, droegen de drie hoofdsteden van Vlaanderen ruim hun aandeel bij. Mogelijk dient de verklaring gezocht in het verkeerd idee dat men had over de verspreiding van de rijkdom. Het feit zelf is, zoals verder zal blijken, onloochenbaar.

Laten we echter even de steden buiten beschouwing. We stellen dan vast dat in Vlaanderen ongetwijfeld reeds bij het begin van de XVe eeuw — in 1408 werd het oudst bekende transport van 1317 hernieuwd — de repartitiebelasting een directe heffing was, die de belastingplichtigen taxeerde in verhouding met al hun goederen, zonder onderscheid. Het « Vlaems Settingh-Boecxken » zegt o.i. dan ook terecht dat de zetting van negociatie en koophandel « ghebruyckt (is) gheweest van alle tijden ». Kenschetsend is dat het boekje een uitgebreide opsomming geeft van de producenten en handelaars, die op het platteland hun bedrijf uitoefenen¹⁶.

Toch hebben wij in de ons bekende stukken in verband met transport van 1408 geen enkel element ontmoet, dat onze opvatting rechtstreeks kan schragen. Alleen de ordonnantie van 3 October 1514 — uitgevaardigd om zekere misbruiken sinds 1408 ontstaan tekeer te gaan — zegt uitdrukkelijk dat elk individu zal getaxeerd worden in de plaats van residentie... « naer de groote ende menichte vanden lande ende weerde van hueren goeden, neringhen ende coopmanscepen »¹⁷. Inderdaad waren sinds 1408 een aantal onderdanen zich gaan

(15) IDEM, p. 134-137.

(16) STALINS, *Vlaems Settingh Boecxken*, Gent, 1694, p. 21-22.

(17) R. O. P. B., 2^e reeks, dl. I, p. 299-301.

vestigen in plaatsen gelegen dicht bij het dorp, waar zij in werkelijkheid hun bedrijf uitoefenden. In hun nieuwe verblijfplaats be-
taalden zij «hun poincinghe ende zettinghe bij impositie capitaal»,
zonder dat er rekening gehouden werd met de «*neeringhe (ende)
bedrijf die zij doen in de naeste doorpen ende prochien van haeren
wuensteden*». Bij een zo weinig gevorderde belastingstechniek konden
de pointers natuurlijk moeilijk anders dan een ruwe schatting maken
van de rijkdom van de belastingplichtigen uit hun omschrijving.
Toen in 1543 een 10^e penning op de handelswinst ingevoerd werd,
taxeerden de plaatselijke commissarissen nog volgens de «*commune
opinie ende estimatie*». De boeken moesten niet voorgelegd worden,
men vreesde het publiek bekend worden van het bezit van ieder¹⁸.

Afgezien van de wijze waarop de enkelingen aangeslagen werden,
lijkt het ons niet bijzonder gewaagd te veronderstellen dat de rijk-
dom voortspruitend uit handel en nijverheid niet ontsnapt is aan
de aandacht van de opstellers van het transport van 1317. Het tegen-
deel zou verrassen voor een gebied dat reeds zo vroeg tot een uit-
zonderlijk hoge graad van economische ontwikkeling was opgestegen.
Achteraan het transport van het land van Aalst, in 1663 gedecreteerd,
bevindt zich een «*Memorie nopende de Transporten der Provincie
van Vlaenderen*». Hieruit blijkt dat het oudste transport niet alleen
op basis van grond en huizen zou opgemaakt zijn maar ook «*sur
le travail des mains et sur l'industrie des habitans, en sorte que les
villes et bourgs fort peuplées dans tems là où les manufactures
fleurissoient beaucoup, furent chargées à proportion du nombre de
leurs habitans et à proportion du commerce, des ouvrages et de leurs
manufactures*». Getuigenis uit later tijd! Ongetwijfeld, maar ook toch
het werk van iemand uit de praktijk, die mogelijk rechtstreeks of
onrechtstreeks kon ingelicht zijn over de omstandigheden waarin het
transport van 1317, waarvan wij enkel nog de eigenlijke schaal kennen,
is tot stand gekomen¹⁹.

Over het transport van 1408 zijn wij beter ingelicht dan over
dat van 1317. Reeds in 1394 had Filips de Stoute commissarissen
aangeduid om een nieuwe repartitieschaal op te maken. Door oor-
logen en woelingen — vooral dan de opstand van Gent onder Filips
van Artevelde — waren een reeks steden en dorpen platgebrand of
vernield. In het Vrije hadden zware overstromingen veel schade aan-
gericht²⁰. Sinds het dempen van de Gentse opstand hadden veel
plaatsen hun welvaart herwonnen «*... par le fait de la marchandise,
que depuis a eu et encores a grandement cours en nostre dit pays et
autrement s'est remise sus et en bon estat*». Andere hebben zich nog

(18) K. VERHOFSTAD, *op. cit.*, p. 60-62.

(19) R.A.G., Kasselrij van Aalst, 458. Wij danken onze vriend, Drs C. Wijffels, Rijksarchivaris, die onze aandacht vestigde op dit stuk. Voor het transport van 1317, zie ZAMAN, *op. cit.*, p. 341-343.

(20) Voor de overstroming van 1404, zie G. G. DEPT, *Etude critique sur une grande inondation maritime à la côte flamande*, in ETUDES D'HISTOIRE DEDIEES A LA MEMOIRE DE HENRI PIRENNE, Brussel, 1937, p. 105-124.

niet hersteld « ... *et ne sont pas cy ryches ne en si bon estat* »²¹.

Alles wijst er op dat reeds vóór 1408 handel en manufactuur in aanmerking genomen werden. Betekenisvol is het dat het aandeel van Ieper t.o.v. 1317 met nagenoeg 20% verminderd werd, terwijl o.m. Ieper Ambacht en Kortrijk Ambacht hun aandeel zagen stijgen. Deze verschuiving dient begrepen te worden als een gevolg van het verval van de Ieperse stedelijke draperie en van de opkomst van de plattelandsnijverheid, vooral in het West-Kwartier. Vermelden wij ook terloops dat Brugge's portie t.o.v. 1317 nog lichtjes steeg, terwijl het aandeel van Sluis meer dan verdubbelde. Dat de commissarissen, die de relatieve welvaart van de onderscheiden kasselrijen, steden en dorpen moesten schatten, gebruik gemaakt hebben van een weinig gevorderde techniek staat vast. Niet licht werd overgegaan tot een vermeerdering of vermindering van de porties. De vermindering van 20% van het aandeel van Ieper beantwoordde zeker niet aan de werkelijke economische en demografische achteruitgang van de stad²². Anderzijds hield men ook niet voldoende rekening met de opkomst van de plattelandsdraperie. Een volgende aanpassing zou nochtans pas in 1517 gebeuren. Weer werd toen het aandeel van Ieper in een zekere mate verlicht (Op 100 lb voor gans het graafschap, 10 lb. 14 s. 6 d. in 1317, 8 lb. 11 s. 6 d. in 1408, 7 lb. in 1517) en werd anderzijds de bijdrage van Ieper Ambacht en van een aantal plaatsen uit het West-Kwartier opnieuw opgevoerd²³. Maar ook toen woog de traditie zwaarder door dan de werkelijke economische toestand. Geen wonder dat Ieper praktisch nooit zijn portie kon opbrengen.

Het transport van 1408 werd opgemaakt op basis van de rapporten van acht bezoldigde vertegenwoordigers van de Vier Leden en van negen commissarissen van de vorst²⁴. Dezen moesten zich begeven naar de onderscheiden steden en dorpen om er inlichtingen in te winnen over « l'estat, faculté et puissance », vooral dan van de plaatsen die zich te zwaar belast achtren door het oud transport en die waren « ... *le plus diminuées en nombre de personnes et rychesse de biens* »²⁵. Dit kunnen de commissarissen door de plaatselijke wethouders, de grafelijke officieren en ook andere personen, die zij het recht hebben te ontbieden, te ondervragen²⁶. Meer gegevens hebben wij hierover niet kunnen verzamelen. Het lijkt geen twijfel dat de werkwijze, door de commissarissen

(21) F. PRIEM, *Documents extraits du dépôt des archives de la Flandre Occidentale à Bruges*, 2e reeks, Brugge, 1848-49, dl VI, p. 135-138. ARCHIVES DEPARTEMENTALES te Rijsel, Série B, nr 19482. Voor het transport van 1408, de aanstelling en de bedrijvigheid der commissarissen, enz..., zie F. PRIEM, *op. cit.*, p. 139 en vlg. p. 143-147 en p. 148-149, A.R.A., *Chambre des Comptes*, nr 558, *Dénombrement de la Province de Flandre de l'an 1408*.

(22) H. VAN WERVEKE, *De Omvang van de Ieperse lakenproductie in de XVIe eeuw*, in MED. VAN DE KON. VL. AC. V. WET. LETT. & SCH. KUNSTEN VAN BELGIE, KL. DER LETT., 9, 1947, nr 2, Antwerpen, De Haan, Utrecht.

(23) R.O.P.B., 2e reeks, dl. I, p. 594-595.

(24) F. PRIEM, *op. cit.*, p. 139 en vlg. p. 143-147. A.R.A., Ch. des C^{es}, nr 558, f° 14 r°-15° (Kasselrij van Aalst), f° 6 v° (Kasselrij van Gent), enz.

(25) F. PRIEM, *op. cit.*, p. 137.

(26) A.R.A., Ch. des C^{es}, nr 558, f° 4 r°, f° 14 r°-15 v°, enz.

rissen gevolgd, eerder primitief was en dat men zich vooral steunde op algemene indrukken. Op het einde van de XVe eeuw informeerden de commissarissen in Holland in de eerste plaats naar het aantal haardsteden, vervolgens naar de nering (Nahrung) van de inwoners en tenslotte naar de economische toestand van de plaats in het algemeen. De stadsrekeningen werden nagezien en ook trachtte men iets te weten te komen over het privaat vermogen²⁷. Men mag dus zeggen dat op dat ogenblik de relatieve rijkdom van dorp en stad op een tamelijk grondige wijze onderzocht werd.

Ook in Vlaanderen werd in 1517 — jaar waarin het sinds lang verouderde transport van 1408 aangepast werd — een stap voorwaarts gedaan. Van 1515 af moesten commissarissen van de regering samen met afgevaardigden van de Vier Leden in de onderscheiden omschrijvingen inlichtingen inwinnen bij de wethouders en officieren, de oude en nieuwe rekeningen nazien, informeren naar het aantal inwoners en de geldigheid van alle vrijstellingen onderzoeken, om « ... *te moghen maken eenen gherechten, ghelycken ende juusten taux ende transport naer de faculthey, gestaethede, ryckdom, negociatie ende bedryf van elcken* » (slaat op de omschrijvingen)²⁸. In het nieuw transport²⁹ was zoals voorheen het aandeel van de steden en de kasselrijen berekend op een totaal van 100 lb. voor gans het gewest (vandaar ook de benaming « verponding »). Hierin bedroeg de portie van acht en twintig plaatsen met het juridisch statuut van stad, 44 lb. De overige 56 lb. vertegenwoordigden de bijdrage van de dorpen en vlekken in de onderscheiden kasselrijen. In het algemeen totaal betaalde Brugge 14,4%, Gent 14,1% en Ieper 7%, samen dus 35,5%. De overige 25 steden droegen niet meer dan 8,5%³⁰. De repartitie schijnt de steden dus geenszins bevoordeligd te hebben. Uit de rekeningen van de 100^e penning, de onder Alva ingestelde kapitaalsbelasting, die overal op gelijke voet geheven werd, blijkt dat Brugge, Gent en Ieper samen niet meer dan 7,25% van het totaal bedrag dat in Vlaanderen gecollecteerd werd, opbrachten³¹. 35,5% tegenover 7,25%, het verschil is wel zeer groot!

Gedurende de maanden, die op de uitvaardiging volgden werden aanvullende afzonderlijke transportschalen voor de verschillende kasselrijen uitgewerkt. Zo droeg het Vrije b.v. 10,1% in het algemeen totaal, « ... *te smaldeelene up elc ambacht, prochien, heerlicheden ende splenten, in ponden, schellingen ende penninghen parise* »³².

(27) TERDENGE, *op. cit.*, p. 98-99.

(28) De uitslag van de huizentelling, die van 1469 af in Vlaanderen plaats vond, kan de commissarissen mogelijk ook zekere aanwijzingen verstrekt hebben. Cfr. J. DE SMET, *Le dénombrement des foyers en Flandre en 1469*, in B.C.R.H., dl. XCIX, p. 104 en vlg., Brussel, 1935. In Waals Vlaanderen werd na de haardtelling van 1485 de portie van verscheidene plaatsen verminderd (*op. cit.*, p. 110).

(29) R.O.P.B., 2e reeks, dl. I, p. 402-404, Ord. van 16 Mei 1515. P. 591, Ord. van 11 October 1517. P. 594-595, Ord. van 17 October 1571.

(30) R.O.P.B., 2^e reeks, dl. I, p. 594-595.

(31) M. ARNOULD, *op. cit.*, tabel III en VI. In onze berekening zijn de bedragen geïnd als 100^e penning op de stedelijke renten begrepen. Zie ook ARNOULD, *o.c.*, p. 32, nota 1.

(32) R.O.P.B., 2e reeks, dl. I, p. 621-628 en p. 631.

Al vlug bleek ook nu dat sommige plaatsen te hoog aangeslagen werden. Ieper kreeg in 1518 reeds kwijtschelding van de drie vierden van haar quote, dit tot wanneer er een nieuw transport opgemaakt werd of tot wanneer « ... *il appara de l'évidente prospérité et amélioration de ladite ville en plus grant augmentation qu'elle n'est pour ce jour* »³³. Blijkbaar wachtte men hier reeds sinds enkele eeuwen op. Iets dergelijks geeft een zonderlinge indruk over het werk van de commissarissen. Na enkele tientallen jaren zagen sommige kasselrijen hun portie met 1/4, 1/3 of de helft verminderd; soms werden zij helemaal vrijgesteld, zodat Karel V op een gegeven ogenblik maar op de helft van het bedrag van de bedde kon rekenen³⁴.

Niet te verwonderen dat de vorst na 1536 belastingen van een nieuw type poogde in te voeren. Van dan af geraakte het transport in onbruik. Dit geschiedde zeer tegen de wil van de Vier Leden, die begrijpelijkerwijze verbruiksbelastingen, waarmee zij hun aandeel in het transport opbrachten, verkozen boven heffingen op de jaarlijkse huur van huizen en gronden en heffingen op de handelswinst, belastingen die na 1540 veelvuldig geheven werden. In 1550 reageerden zij scherp tegen de 10^e penning op de handelswinsten en eisten zij een herziening van het transport van 1517. Maria van Hongarije moest toegeven. Een ordonantie van 1550 bepaalde hoe het nieuw transport moest uitgewerkt worden. Ten behoeve van de commissarissen werd een gedetailleerde vragenlijst uitgewerkt, die het enkwest naar de welstand van steden en dorpen moest vergemakkelijken³⁵. Hieruit blijkt dat men nu een meer rationele werkwijze heeft willen toepassen. Een grondige herziening van het transportstelsel had er het gevolg van kunnen zijn. Iedere stad moest haar inkomsten uit assisen op wijn en bier verklaren. De rekeningen moesten voorgelegd worden. De oppervlakte van de stedelijke gronden en de opbrengst van de pacht dienden opgegeven te worden. Verder zou een onderzoek ingesteld worden naar het aantal communicanten, huizen, molens, volmolens, enz... Ook de opbrengst van de 10^e penningen op de jaarlijks pacht van huizen en gronden moest bekend gemaakt worden. De bewogen tijd en ongetwijfeld ook het feit dat het centraal gezag de onderneming weinig gunstig gezind was stonden de uitvoering in de weg. Pas gedurende het Twaalfjarig Bestand werd tot het opmaken van een nieuw transport overgegaan. Eerst in 1631 was het voltooid³⁶. Op dat ogenblik was de repartitiebelasting sinds bijna een volle eeuw uit de Vlaamse instellingen verdwenen.

Wanneer men het Vlaams en het Hollands repartiestelsel vergelijkt met het Brabants, dan stelt men vast dat het eerste een soepeler basis had. Sinds 1437 steunde men zich in Brabant op haardtellingen. Alle huizen (= « heerden ») in gans het gewest werden geteld. Op grond van de aldus bekomen cijfers stelde het centraal gezag de portie van alle

(33) R.O.P.B., 2^e reeks, dl I, p. 628-629.

(34) R.O.P.B., 2^e reeks, dl VI, p. 105.

(35) R.O.P.B., 2^e reeks, dl. V, p. 78, dl. VI, p. 104-108.

(36) J. DHONDT, *Bijdrage...*, op. cit., p. 158 en A. GALLET-MIRY, op. cit., p. 93.

steden en dorpen vast. Het omslaan van de vastgestelde som over de belastingsplichtigen werd door de plaatselijke magistraat ingevoerd. Bij deze taxatie werd, zoals in Vlaanderen, met de rijkdom van elk individu rekening gehouden³⁷. Schijnbaar leverde dit stelsel meer waarborgen dan het Vlaamse. In werkelijkheid werkte het schandelijk in het voordeel van de steden, daar het geen onderscheid kende tussen huizen op het platteland en in de stad. Als norm gold niet de kwaliteit, maar de kwantiteit.

Het oud stelsel schonk de vorst hoe langer hoe minder bevrediging. Wel werd al het mogelijke gedaan om het domein te vrijwaren en de inkomsten ervan op te drijven³⁸, wel had Karel V zonder al te veel moeite bedden kunnen verkrijgen, waarvan in Vlaanderen het bedrag schommelde tussen 150.000 lb. en 200.000 lb. en die soms voor vier of zes jaar ineens toegestaan werden. Ook hadden de gewesten daarnaast, om in de buitengewone oorlogskosten te voorzien, nog andere buitengewone bedden toegestaan³⁹. De oorlogen tegen Frans I hadden Karel V er toe verplicht voortdurend nieuwe leningen af te sluiten. Wanneer in 1536 het conflict opnieuw uitbrak was de schatkist nog steeds uitgeput. De repartitiebelastingen konden niet meer in de behoeften voorzien. Zij waren trouwens niet meer voor veel verbeteringen vatbaar. Het aantal vrijstellingen was wel fel gereduceerd, maar onbetwistbaar bleven de belastingsplichtigen overgeleverd aan de willekeur van de plaatselijke bedezetters. Hoe meer en hoe zwaarder bedden er toegestaan werden, hoe ondraaglijker de fiscale last drukte op de velen, die zich niet in de bijzondere gunst van de «pointers» mochten verheugen. Voor de vorst waren er aan de repartitiebelasting twee grote nadelen verbonden. Enerzijds kwamen de gelden slechts langzaam binnen, anderzijds was hij gebonden aan het voorop vastgestelde bedrag van de bede. Meestal werd dit bedrag in werkelijkheid niet eens volledig gecollecteerd. Er moesten nieuwe wegen gezocht worden op een ogenblik waarop de vorst meer en meer en steeds hoger buitengewone bedden ging vragen⁴⁰. Het kwam er op aan nieuwe en meer verscheiden belastingen ingang te doen vinden, om dank zij meer differentiatie zoveel mogelijk vormen van rijkdom te treffen. Fiscale rechtvaardigheid was meer dan ooit geboden. Het verlaten van het oud stelsel en het invoeren van nieuwe belastingen, zou de vorst toelaten het aantal gepri- vilegieerden tot een strikt minimum te herleiden.

Welke belastingen werden er dan van 1536 af ingevoerd? In de eerste plaats indirecte op het verbruik van bepaalde levensmiddelen. Wel waren verbruiksbelastingen geen onbekenden. Van oudsher bestonden

(37) J. CUVELIER, *Les dénombrements de foyers en Brabant. XIV-XVIe siècle*, Brussel, 1912.

(38) Zie o.m. de Ordonnantie en de instructie van 22 Mei 1522 (R.O.P.B., 2e reeks, dl. II, p. 206 en vlg.).

(39) C. DEHAISNES, *Etat général des registres de la chambre des comptes de Lille relatifs à la Flandre*, Rijsel, 1873, p. 120-127.

(40) VERHOFSTAD merkt op dat men goed doet een onderscheid te maken tussen gewone en buitengewone bedden (*op. cit.*, p. 52-53, noot 2). De meeste auteurs doen dit niet of onvoldoende, zegt hij. Verhofstad zelf ontsnapt

zij in de steden. Nu dienden zij voor het eerst voor het opbrengen van de bede. Ook poogde men de in zwang zijnde directe belastingen, die uitvoerig besproken werden, te vervangen door rechtstreekse heffingen op ploegen en schouwen. Zoals wij konden vaststellen leverde dit nieuw type van directe belastingen niet het verhoopte resultaat op. Het werd van 1542 af verdrongen door heffingen op het jaarlijks inkomen.

Karel V had gemeend nu te kunnen beschikken over de totale opbrengst van de bede, die niet meer zoals vroeger zou begrensd zijn door een voorop vastgesteld bedrag. De gewesten hebben hierin echter nooit willen toestemmen. Zij hielden zich aan de repartitieschaal, die de quote van iedere provincie in het totaal bedrag van de bede regelde. Hierin moet dan ook de oorsprong van het eigen financieewezen van de Staten gezocht worden. Brachten de ingestelde indirecte of directe belastingen meer op dan de quote, dan viel het beheer van dit overschot onder de bevoegdheid van de Provinciale Staten. Aanvankelijk kwam hiervan niet veel terecht, aangezien de ingestelde imposities meestal ontoereikend waren om er de quote mee op te brengen en het ontbrekend bedrag door verkoop van obligaties moest aangevuld worden. Zeker is het intussen, dat de Vier Leden niet tot 1536 gewacht hebben om de directe deelname aan de financiële bewerkingen af te dwingen. De steeds toenemende medezeggenschap van de Staten in het beheer van de gelden van de beden moet beschouwd worden als een ware tegenstroming tegen de op alle andere gebieden op absolutisme aansturende centralisatiepolitiek van de vorst. Nog bij het begin der XVIe eeuw beschikte deze willekeurig over de financiën. Naargelang de eeuw vorderde zou hierin verandering komen. Deze evolutie heeft zich niet alleen in Vlaanderen voltrokken. In Holland en Zeeland hadden de Staten reeds in 1524 het beheer van de gelden van de bede voor zich opgeëist. Terdenge meent dat zij hierin slechts het voorbeeld van Vlaanderen volgden⁴¹. Dit is niet onmogelijk en zelfs waarschijnlijk. In 1527 immers vroeg Karel V de Staten van Vlaanderen een bede van 200.000 Karolusgulden in te willigen. Het centraal gezag stond de Vier Leden toe vier commissarissen aan te duiden, die samen met vertegenwoordigers van de vorst moesten aanwezig zijn bij de aanmonstering en de uitbetaling van het krijgsvolk⁴². De rekeningen moesten aan de Vier Leden voorgelegd worden. Deze controle van de Staten over het gebruik van de gelden dateert dus uit een periode gedurende dewelke het transportstelsel nog algemeen in zwang was. Of dit toezicht reeds dadelijk een vaste traditie is geworden, verdient nader onderzoek. Het

---

niet aan dit euvel. Juist door het feit dat de gewone bede op vaste tijdstippen zonder moeilijkheden werd toegestaan, is men er minder goed over ingelicht dan over de ongewone of extraordinarische. Alleen een grondig archiefonderzoek kan in de kwestie van het ontstaan en de groei van de ordinarische en de extraordinarische beden het gewenste licht brengen. Wij konden vaststellen dat in de tweede helft van de XVIe eeuw de opbrengst van de gewone bede diende om er de interest van renten en obligaties, die door de gewesten ten voordele van de vorst verkocht werden, mee te betalen.

(41) TERDENGE, *op. cit.*, p. 143.

(42) R.A.G., Varia, nr 265, f° 2. Prof. J. Dhondt vestigde onze aandacht op dit register.

precedent was in ieder geval gevaarlijk, want van dan af zijn de Staten naar volledige emancipatie gaan streven. Zeer duidelijk kwam dit tot uiting in de loop van de jaren, die de Gentse opstand voorafgingen.

In Augustus 1534 verdedigde Maria van Hongarije te Mechelen, in aanwezigheid van vertegenwoordigers van de verschillende gewesten, het tot stand komen van een defensieve unie, ter verdediging van alle landen van Herwaartsover. In geval van agressie moesten de Nederlanden bij machte zijn dadelijk een maandelijks bedrag van 18.000 karolusgulden, of meer indien nodig, aan de regering uit te keren, en dit wel doorlopend, zonder dat er een « andere nieuwe versouck ofte beghoert » zou moeten gedaan worden⁴³. De formule « defensieve unie » heeft weliswaar een mooie klank, toch was zij weinig geschikt om de Provinciale Staten, die hopeloos van ieder Groot Nederlands gevoel gespeend waren, te overtuigen. De particularistische gezindheid van de gewestelijke standvertegenwoordigingen stond iedere poging tot centralisatie, vooral waar het de financiën betrof, in de weg.

In 1536 was het oorlogsgevaar acuut geworden. In Juli deed Karel V een pathetische oproep voor het verkrijgen van een bede⁴⁴. Op 8 October vroeg de regering Vlaanderen te willen toestemmen in een « *petit impos et assiz oultre l'accoustumé sur les cervoises... sur le vin, drap d'or et d'argent et soye, cannelot et draps de laine excedans XVI patars l'aulne, ostades, ostadines, linges et thoiles...* », enz.⁴⁵ Alleen de bedelorden mochten van deze belasting vrijgesteld worden. De vorst gaf er zich wel rekenschap van dat dergelijke heffingen voor het opbrengen van de bede iets totaal nieuws was, echter niet zo ongewoon als sommigen wel beweerden, aangezien stad en dorp zich in het verleden voortdurend tot de vorst gewend hadden om een octrooi te verkrijgen voor het heffen van assisen, telkens wanneer zij in financiële moeilijkheden verkeerden. Juist om deze reden echter hebben de steden zich verzet tegen het invoeren van verbruiksbelastingen voor het opbrengen van de beden. Zij waren er waarschijnlijk op uit zoveel mogelijk hun eigen inkomsten te beschermen.

Op 16 Maart trokken de eerste Franse troepen over de grens. Acht dagen later vergaderden de Staten Generaal te Brussel⁴⁶. Op 27 Maart aanhoorden zij het verzoek om een bede van 200.000 Karolusgulden per maand. Dit bedrag moest zo vlug mogelijk opgehaald worden. Het oude repartitiestelsel werkte veel te traag, geld opnemen bij financiers « ... cousteroit beaucoup sans aulcun prouffyt ». Daarom stelde Maria van Hongarije een schouwgeld voor van 1 Karolusgulden, dat in alle gewesten op iedere schouw of rookgat zou geheven worden⁴⁷. Reeds de volgende dag legden de Vier Leden aan de regentes een uitgebreide vragenlijst voor. Zij waren geen voorstanders van het schouwgeld, waarvan de opbrengst niet voorop bepaald was en klampten zich

(43) R.A.G., Varia, nr 265, f° 22-25.

(44) R.A.G., idem, f° 16-21.

(45) R.A.G., idem, f° 29 v°.

(46) H. PIRENNE, *Histoire de Belgique*, dl. II, uitg. „La Renaissance du Livre”. Brussel, 1949 in 4°, p. 77.

(47) GACHARD, *op. cit.*, p. 183. R.A.G., idem, f° 37 v°.

angstvallig vast aan het oude quotenstelsel, dat het aandeel van ieder gewest in het totaal bedrag vooraf regelde. De regentes betoogde dat deze nieuwe belasting voor altijd een einde zou stellen aan de disputen van de gewesten onderling over hun respectievelijke bijdrage. Alles tevergeefs. Zij stond tenslotte toe, dat indien «... *l'impost d'un Karolus portoit plus que la somme demandée, que le surplus demoura ès mains des députez des pays*». Hiermee is de basis van het eigen financieuzen van de Staten van Vlaanderen voor de toekomst gelegd. De aanmonstering en de uitbetaling van de manschappen zal gebeuren in aanwezigheid van vertegenwoordigers van de Vier Leden, «... *comme l'on a fait du temps passé*». Dit laatste wijst ontgensprekelijk op een vaste traditie. De gedeputeerden van Vlaanderen — allen welstellende grond- en huizenbezitters — verloren ook het strikt eigenbelang niet uit het oog. Zij vroegen en verkregen, dat op het platteland de huurder gans het schouwgeld en in de stad de eigenaar en de huurder ieder de helft te betalen kregen⁴⁸. Het laatste waarschijnlijk uit vrees voor de lichter ontvlambare stadsbevolking.

Men weet dat Gent zijn toestemming in de bede geweigerd heeft en dat het zich beriep op het Groot Privilegie, volgens hetwelk «... *l'ung des membres de Flandres ne pourroit chargier l'autre sans son consentement*»⁴⁹. De geschiedenis van de beroeringen die hieruit gevolgd zijn is te zeer bekend, opdat wij er grondig zouden op ingaan⁵⁰. Zoals zo vaak in die tijd is de politieke crisis in een sociale opstand omgeslagen. Om de diepere zin van gebeurtenissen als deze te vatten is een grondige kennis van de XVIe eeuwse sociale verhoudingen noodzakelijk. Helaas is ook op dit gebied nog practisch alles te doen!

Merken wij slechts op dat in het algemeen de magistraatsklasse doorgaans bereid gevonden werd in gelijk welke bede toe te stemmen. Enkel trachtten de wethouders zoveel mogelijk te voorkomen, dat voor hun sociale klasse al te nadelige belastingen ingesteld werden. Bovendien streefden zij ook naar een zo groot mogelijke politieke invloed in het eigen gewest. Daarom eisten zij het beheer van de

(48) R.A.G., idem, f° 33 r° - 34 r°. Op de vergaderingen van de Staten-Generaal was Vlaanderen doorgaans ongemeen talrijk vertegenwoordigd. Wij konden vaststellen, dat nog in 1569 (21-22 Maart, voorstel van de 10^e, de 10^e en de 20^e penning door Alva), Vlaanderen niet minder dan 98 afgevaardigden gestuurd had. Merkwaardig is, dat ook enkele vertegenwoordigers van de geestelijkheid (de abten van Ninove, St. Winoksbergen, St. Adriaan bij Geraardsbergen en St. Niklaas bij Veurne, de proost van Voormezele, de deken van Loo) en van de adel (de Heren van Liedekerke, Erpe, Hollebeke en Corneel van Coorenhuyse) aanwezig waren. De derde stand was niet enkel door de Vier Leden vertegenwoordigd, er waren ook gedeputeerden van nagenoeg alle kasselrijen en van de subalterne steden; allen notabelen natuurlijk. Uit deze lijst blijkt duidelijk dat Vlaanderen zich voor het sturen van zijn afgevaardigden gesteund heeft op het laatste transport. (A.R.A., Pap. d'état et de l'aud., nr 607, f° 10-13).

(49) GACHARD, *op. cit.*, p. 195, R.A.G. idem, f° 8-9, 52 r°, 58 r°, 42 r° - 43 r° enz....

(50) Cfr. V. FRIS, *Histoire de Gand*, Brussel, 1913. H. PIRENNE, *op. cit.* dl. II („La Renaissance du Livre”), p. 80-85, GACHARD, *op. cit.*

gelden op en stelden zij belang in een eigen gewestelijk financie-wezen. Steeds trachtten zij de belastingen zoveel mogelijk op het platteland en op de minst bezittende klasse af te wentelen. Hun ijver kon slechts getemperd worden door de vrees voor reacties van de publieke opinie. Inderdaad was de magistraatsklasse alles behalve populair. In perioden van sociale en politieke crisis geraakten de wethouders — zoals wij verder nog in verband met de 10^e penningkwestie zullen vaststellen — meer dan eens zeer onbehaaglijk geklemd tussen de regering, waaraan zij alles te danken hadden, en de roerige bevolking. Zo ook toen in 1537 de Gentse Collatie, die bestond uit poorterij, wevers en ambachten, hardnekkig weigerde de bede toe te staan. Deze houding werd ingegeven door zekere elementen uit de burgerij, die weinig ingenomen waren met de wijze waarop de magistraat — gesloten kaste waarin zelfs de rijkste burgers moeilijk konden opgenomen worden — de stad beheerde⁵¹. De beweging is echter de burgerij, die het toch zó kwaad niet had bedoeld, over het hoofd gegroeid. Zij sloeg om in een ordeloze volksopstand, die gepaard ging met een ware terreur tegen het patriciaat. Het economisch verval van de stad, de verstarring van het corporatief stelsel, de voortdurende prijsstijging, dat alles ligt aan de basis van deze radeloze volksbeweging. In 1539 eisten de ambachtslieden het recht op zelf hun dekens te verkiezen. Gent moest opnieuw bestuurd worden door de « Collatie ». Deze driedelige vergadering was een erfenis uit de Middeleeuwen, die sinds lang niet meer aan de werkelijke sociale verhoudingen beantwoordde. Men kan hieruit afleiden, dat reeds voor de opstand bij de wethouders te Gent en ongetwijfeld ook elders, de strekking bestond de generaliteiten zo weinig mogelijk bij het bestuur te betrekken.

Karel V heeft in 1540 van de onderdrukking van de Gentse opstand grondig gebruik gemaakt om de magistraatsklasse steviger dan ooit in het zadel te plaatsen en hierdoor onrechtstreeks de greep van de regering op het graafschap te versterken. De vroegere Collatie werd vervangen door een vergadering van notabelen, die door baljuw en schepenen verkozen werden. Meer dan vroeger werden de Vier Leden het werktuig van één klasse.

Intussen hadden de Staten van Vlaanderen het centraal gezag tot een nieuwe belangrijke toegeving gedwongen. Op 17 Maart 1538 gaf Maria van Hongarije de ontvanger generaal van de bedden in Vlaanderen opdracht de door hem opgehaalde bedragen te overhandigen aan particuliere ontvangers, die door de Vier Leden moesten aangesteld worden. Deze laatsten moesten de uitbetalingen doen volgens de aanwijzingen van de regentes⁵³. De vorst kreeg de gelden van de bede niet eens meer in handen. Decentralisatie op een

(51) GACHARD, *op. cit.*, p. 76.

(53) R.A.G., *Varia*, nr 265, f° 83 r°-83 v°.

... Et seront lesd. deniers receuz par le recepveur général des aydes de Flandres qui les delivrera par descharge du recepveur général des finances a tel recepveur ou recepveurs particuliers que les membres dénommeront.

ogenblik waarop men zich juist aan het tegendeel zou verwachten! Een beslissende étape was afgelegd op de weg, die leidde naar het tot stand komen van een gewestelijk financieuzen met eigen ambtenaars.

Laten wij even in het kort de ontwikkeling nagaan van het belastingsstelsel van 1542 af tot op de vooravond van de propositie van Alva's nieuwe belastingen.

De jaren 1542-'43 brachten een merkwaardige vernieuwing in het fiscaal stelsel. Tot dan toe in onze gewesten ongebruikelijke heffingen werden ingevoerd. Het betreft een belasting van 1% op de uitvoer (100^e penning) evenals een 10^e penning (10%) op de jaarlijkse huur of pacht van de onroerende goederen. Daarnaast kon Maria van Hongarije in 1543 van de voornaamste gewesten, waaronder Vlaanderen en Brabant, een 10^e penning op handelswinst verkrijgen. Karel V had zich hierbij geïnspireerd op het Spaans belastingsstelsel. Sinds de vereniging van Aragon en Kastilië kende men in Spanje zowel in- en uitvoerbelastingen als heffingen van 10% op alle inkomsten⁵⁴. Als men hierbij de verbruikstaksen voegt, als daar zijn assisen op bier en wijn evenals slachtgeld, dan kent men ook de belastingen, die tot aan de troonafstand van Karel V en ook gedurende de regering van Filips II het meest voorkwamen.

Zij dienden om de extraordinarische beden op te brengen. Over de gewone beden verneemt men weinig of niets. Zij zijn, gezien hun in verhouding gering bedrag, van bijkomend belang geworden.

De 10e penning op de jaarlijkse huurprijs van gronden en huizen evenals op de interest van de renten — die bij de onroerende goederen gerekend werden — werd in 1543 als een buitengewone oorlogsbelasting aangediend. Zij zou echter in onze instellingen tot op het einde van het ancien régime stand houden⁵⁵. Het was voor de kroon, hierin gesteund door de Provinciale Staten, een geschikte gelegenheid om een einde te stellen aan alle vrijstellingen van geestelijkheid en adel, ongeacht het al dan niet hun leengoederen of geamortiseerde goederen betrof⁵⁶. In 1553 werd deze hervorming uitgebreid tot alle beden geheven voor de verdediging van het land. Karel V wettigde zijn besluit met de verklaring dat de privileges, waar geestelijkheid en adel zich op beriepen, nooit hadden mogen toegekend worden. Hij steunde zich hierbij op het Romeins Recht. De Prins

---

Lequel recepveur ou recepveurs feront le paiement et despense a l'ordonnance de la Royne en présence des commis, que lesd. membres pourront dénommer. Lesquels ou les deux diceulx commis par tours seront avecq le commissaire de l'empereur au passément des monstres et au paiement, suyvant l'instruction que leur en sera baillée, signeront les rolles, affin qu'il ny ait abuz et s'en rendra le compte par devant ceulx que la Royne y commectra, presens et appelez les députez desd. membres".

(54) M. ANSIAUX, *Histoire économique de la prospérité et de la décadence de l'Espagne au XVIe et au XVIIe siècles*, in *REVUE D'ÉCONOMIE POLITIQUE*, dl. VII, p. 509-566 en 1025-1059. Parijs, 1893.

(55) R.O.P.B., 2e reeks, dl. V, p. 15.

(56) R.O.P.B., 2e reeks, dl. V, p. 15.

van Oranje en andere leden van de hoogste adel kwamen hiertegen in opstand, zodat Filips II enkele jaren later verscheidene groten, om hen bij het toch zeer bewogen begin van zijn regering gunstig te stemmen, hun vrijdom terug schonk⁵⁷. De 10^e penning was ten laste van de eigenaars. De Staten eisten en verkregen, dat de helft op pachters en huurders afgewenteld werd⁵⁸.

Dat de Staten weinig ingenomen waren met deze tantiëmebelastingen (aanvankelijk maar alleen in geval van oorlog ingesteld), blijkt voldoende uit het feit dat Vlaanderen in 1544 en Brabant in 1554 de vorst de belofte konden afdwingen, dat het consent van de Staten in de 10^e en 20^e penningen « nyet en soude worden getrocken in consequencie » en dat noch hij, noch zijn nakomelingen in de toekomst deze belastingen zouden doen heffen⁵⁹. Men herinnert zich ook dat Vlaanderen in 1550 op een vernieuwing van het transport aandrong.

Tenslotte nog een woord over de verbruiksbelastingen. De bedde van 480.000 lb., waarin de Staten van Vlaanderen in 1543 toegestemd hadden, werd opgebracht met assisen op bier en wijn⁶⁰. De Vier Leden maakten van hun macht misbruik om het platteland tweemaal zo zwaar te belasten als de steden⁶¹. De regentes weigerde haar octrooi. Zij eiste dat de belasting evenredig over het graafschap zou verdeeld worden⁶².

Het valt niet te ontkennen dat er in een tijdspanne van enkele jaren een grote stap vooruit gedaan werd. De belastingen werden meer universeel, daar het aantal geprivilegieerden sterk verminderde. Ook stuurde het centraal gezag op meer differentiatie aan, vermits men er naar streefde de meest uiteenlopende vormen van rijkdom te treffen. Op deze wijze groeiden de inkomsten van de kroon gevoelig. Van 1545 tot 1551 schommelde de jaarlijkse opbrengst van de bedden en de domeinen samen tussen nagenoeg 1.200.000 fl. en 2.000.000 fl. Gedurende de vier laatste jaren van de regering van Karel V—de oorlog tegen Frankrijk woedde toen op zijn hevigst—stegen de inkomsten tot jaarlijks meer dan vijf en zes millioen, d.w.z. dat op enkele jaren tijds de belastingen meer dan verdriedubbeld waren. Het domein wierp in verhouding maar weinig gewicht meer in de schaal⁶³.

(57) FRUIN, *op. cit.*, p. 43 en 45. Toen de 10^e penning in Vlaanderen ingesteld werd vroeg de heer van Watervliet en verkreeg hij ook een keizerlijke oorkonde, waarin verklaard werd dat deze heffing niet zou beschouwd worden als een precedent en in geen geval afbreuk deed aan de privileges (R.O.P.B., 2^e reeks, dl V, p. 82-83).

(58) R.O.P.B., 2^e reeks, dl VI, p. 433, Ord. van 27 April 1555.

(59) R.O.P.B., 2^e reeks, dl V, p. 110, dl VI, p. 396.

(60) VAN DUYSSE (P.) en DE BUSSCHER (E.), *Inventaire analytique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville de Gand*, Gent, p. 356.

(61) J. DHONDT, *op. cit.*, p. 160.

(62) R.O.P.B., 2^e reeks, dl V, p. 85.

(63) A. HENNE, *op. cit.*, dl VII, p. 136.

Hoe aanzienlijk deze sommen ook waren, toch bleven zij ver beneden de behoeften. De oorlogen tegen Frankrijk slokten enorme bedragen op. Het domein werd verkocht. Karel V moest steeds nieuwe leningen aangaan en de Staten en de steden, vooral Antwerpen, verkochten renten in een duizelingwekkend ritme.

Het begin van de regering van Filips II bracht weinig nieuws op fiscaal gebied. Bij de troonsbestijging waren de vooruitzichten somber. De schatkist was leeg, het staatsbankroet was niet meer te vermijden en de Staten stonden weigerachtig tegenover elke nieuwe bede.

In Maart 1556 vroeg de vorst de Staten-Generaal te willen toestemmen in een 100^e penning (1%) op het onroerend en een 50^e penning (2%) op het handels- en industriekapitaal. De modaliteiten van deze kapitaalsbelasting waren nagenoeg dezelfde als deze van de 100^e penning, die door Alva in 1569 doorgevoerd werd. Het betrof een belasting van een nieuw en voor de tijd zeer vooruitstrevend type. Er werd betoogd, dat deze heffing arm en rijk zonder onderscheid zou treffen. De oppositie van de Staten was zo hevig, dat de Staatsraad de koning smeekte van zijn voornemen af te zien en hem verzocht de nodige fondsen te doen komen uit Spanje en de andere delen van het Rijk. Vooral in Brabant werden de ambachten roerig, zij eisten in de eerste plaats de afschaffing van de assisen op de levensmiddelen⁶⁴. In de plaats van de kapitaalsbelasting kon de koning niet zonder moeite een in verhouding niet onaanzienlijke bede verkrijgen, waarin Vlaanderen's aandeel 800.000 fl bedroeg. Vlaanderen bracht zijn portie op met 10^e penningen op de jaarlijkse pacht van huizen en gronden en met een 10^e penning op de handelswinst, die op 6% geraamd werd. Alle inmenging van het centraal gezag werd vermeden. De rekeningen bleven in handen van de Vier Leden, zodat de vorst niets over de verdeling van het kapitaal in het gewest kon te weten komen evenmin, als over de totale opbrengst⁶⁵!

In 1557 reeds begonnen de onderhandelingen voor de befaamde « novenale bede ». De vorst poogde nu de centralisatie van het belastingstelsel in de hand te werken door het oprichten van een gemengde commissie waarin naast elkaar vertegenwoordigers van de Staten en gedeputeerden van het centraal gezag zouden zetelen. Deze commissie moest de financiële toestand onderzoeken en middelen ramen om hem te verbeteren. Het wilde met de onderhandelingen niet vlotten. De Provincies bleven te zeer op hun hoede. Na meer dan drie maanden werd dan toch een gemeenschappelijk advies voorgelegd, dat wel zeer weinig aan de verwachtingen van de vorst moet beantwoord hebben. De Staten wilden wel een bede van

(64) GACHARD, *Des anciennes assemblées nationales de la Belgique*, in REVUE DE BRUXELLES, dl III, Brussel 1839, p. 5, p. 9. VERHOFSTAD, *op. cit.*, p. 97-98.

(65) VAN DUYSSE & DE BUSSCHER, *op. cit.*, p. 403. RACHFALL (F.), *Wilhelm von Oranien und der Niederländische Aufstand*, Halle, Den Haag, 1906-1924, 4 dln., Dl. I, p. 623 (aanhangsel). VERHOFSTAD, *op. cit.*, p. 104-105.

800.000 fl. per jaar toestaan. In ruil eisten zij het volledig beheer van de gelden, die volgens de aanwijzingen van de financieraad rechtstreeks aan de troepen zouden worden uitbetaald.

De Staten waren tegen hun taak niet opgewassen. Het gewestelijk particularisme stond elke vruchtbare oplossing in de weg. Wel gingen er gedurende de onderhandelingen reeds enkele stemmen op — o.m. deze van Vlaanderen — ten voordele van in alle gewesten gelijkvormige belastingen of «generale middelen», geplaatst onder het beheer van de gezamenlijke Staten. Een dergelijk stelsel zou een hecht ciment voor een verdere centralisatiepolitiek geworden zijn. Deze centralisatie zou zich ook buiten de vorst om en zelfs tegen hem voltrokken hebben.

Hierin vindt men reeds een aankondiging van de Staten-Generaal van na de Pacificatie van Gent. Maar had Oranje na 1576 ook niet met het gewestelijk particularisme, dat in de hoogste mate middel-puntvliedend werkte, af te rekenen?

De Staten-Generaal hebben in 1557 een prachtige gelegenheid laten voorbijgaan om als politiek lichaam inhoud en betekenis te verwerken. De Staten bleven zich echter aan het oude quotenstelsel vasthouden. Zij stelden enkel maar belang in een eigen autonome financiële organisatie. Wanneer enkele jaren later, onder Alva, Vlaanderen en Brabant zich voor generale middelen uitspraken, dan was dit meer om de andere gewesten te kunnen beletten voor hen nadelige in- en uitvoerrechten in te stellen dan uit overwegingen van politieke aard.

Toch was de novenale bede een belangrijk moment in de ontwikkelingsgeschiedenis van de gewestelijke Staten. De condities onder dewelke ze werd toegestaan waren inderdaad erg hinderlijk voor de regering. De Staten kregen de ontvangst en het beheer van de gelden in handen, zij betaalden de troepen uit en hun commissarissen moesten aanwezig zijn bij de aanmonstering van de soldaten. Antoon van Stralen werd superintendent van de novenale bede voor gans de Nederlanden. Toch kan er van een centrale administratie geen sprake zijn. De bevoegdheid van de superintendent reikte hier niet ver genoeg voor. Hij mocht enkel maar aan de Staten aanwijzen, wanneer, aan wie en waar de uitbetalingen moesten geschieden⁶⁶.

Het besluit van dit alles kan luiden, dat op de vooravond van de intrede van Alva in de Nederlanden de Staten van Vlaanderen tot een hoge graad van emancipatie opgestegen waren. Het bedenstelsel, dat de vorst verplichtte als een opdringerig bedelaar bij de Staten te gaan aankloppen, heeft deze evolutie, die zich in het bestek van nog geen halve eeuw voltrokken heeft, mogelijk gemaakt.

Zo zijn we dan genaderd tot de episode van de 10^e penning⁶⁷. De

(66) Voor de novenale bede, zie VERHOFSTAD, p. 115-175; GACHARD, *Des anc. ass. nat... op. cit.* p. 14-18.

(67) ENNO VAN GELDER, *op. cit.*, BAKHUIZEN VAN DEN BRINK R.C.), *De Tiende Penning*, in *STUDIEN EN SCHETSEN OVER VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS EN LETTEREN*, dl I, p. 380-493, A'dam, 1863, HIRSCHAUER (Ch.), *L'Artois et le*

periode 1569-'72 is inderdaad niet veel meer geweest dan een korte onderbreking in de algemene ontwikkelingsgeschiedenis van het financieuzen der Provinciale Staten. In 1569 heeft Alva gepoogd ook op fiscaal gebied de absolutistische centralisatiepolitiek te doen zegevieren. Door het invoeren van perpetuele belastingen, die in alle gewesten op gelijke voet zouden geheven worden, heeft hij gepoogd, enerzijds de vorst vaste en overvloedige inkomsten te verschaffen, anderzijds de macht van de Staten voorgoed te breken. Meteen zou de doodsklok over het gewestelijk financieuzen geluid worden. Zeggen wij maar dadelijk dat de hertog ten slotte jammerlijk mislukt is en dit niettegenstaande de angstpsychose, die hij sinds zijn aankomst in de Nederlanden had verwekt en die aanvankelijk in zijn voordeel moest werken. Dit is voor een groot deel toe te schrijven aan de onhandige politiek, die hij ten overstaan van de gewestelijke Staten gevoerd heeft. In plaats van na het afgedwongen consent zijn plan onmiddellijk ten uitvoer te leggen, heeft hij twee jaar lang zijn prestige verzwakt in eindeloos heen- en weergepraat met de Staten.

Hoewel de 10^e penning op fiscaal gebied weinig sporen heeft nagelaten, toch mag deze belasting — oorspronkelijk een heffing van 10% op de verkoopprijs van alle roerende goederen, bij iedere overdracht te kwijten, evenals een exportbelasting — zich in een ruime bekendheid verheugen. Door het verzet dat de instelling ervan heeft uitgelokt zijn de tijdgenoten haar haast unaniem als een der oorzaken van de opstand gaan beschouwen. Sommige katholieke auteurs, die in de traditie van zekere XVIe en XVIIe eeuwse mémoireschrijvers geen werkelijk principiële oorzaken wensen te aanvaarden, leggen nu nog de nadruk op de nefaste invloed van Alva's schrikbewind en het verzet tegen de 10e penning⁶⁸. Benevens deze auteurs kan men onder de historici, die zich met het begin van de opstand hebben ingelaten, grosso modo een drietal hoofdgroepen onderscheiden: zij die er in hoofdzaak een nationale en burgerlijke bevrijdingsoorlog in ontwaren (o.m. Bakhuizen van den Brink, Fruin, Pirenne), de Calvinisten, die de klemtoon leggen op het zuiver godsdienstige (o.m. de Pater, Enno van Gelder) en ten slotte de schrijvers die menen dat de XVIe eeuwse economische en sociale verhoudingen aan de basis lagen⁶⁹. Natuurlijk hebben persoonlijke interpretatie en onderlinge beïnvloeding het beeld hoe langer hoe meer gedifferentieerd. Zo heeft b.v. een Henri Pirenne een open oog voor de sociale en religieuze factoren. Over het algemeen kan men zeggen dat

---

X^e denier (1569-1572), in REVUE DU NORD, dl II, 1911, p. 215-235, J. CRAEYBECKX, *op. cit.*

(68) MALÉNGREAU (G.), *L'esprit particulariste et la révolution des Pays-Bas au XVIe siècle*, Leuven, 1936. Cfr. p. 33: „En peu de temps la mesure ruina le commerce et l'industrie et réduisit le pays à la misère. Elle rencontra une résistance sourde, tenace, et finalement fut la cause d'une insurrection générale.”

(69) J. ROMEIN, *Het vergruisde Beeld* in IN OPDRACHT VAN DE TIJD, A'dam, 1946, p. 74-95.

de meeste moderne niet katholieke auteurs in de 10e penningkwestie uiteraard niet zozeer een diepere oorzaak zien, dan wel de meest directe aanleiding tot de opstand. Pirenne was niettemin nog de mening toegedaan dat de 10^e penning — naar zijn opvatting een ongemeen hoge en onrechtvaardige belasting — een even plotse als automatische stilstand van de economische bedrijvigheid in de Nederlanden voor gevolg gehad heeft ⁷⁰.

Het is Enno van Gelder, die in zijn studie over de 10^e penning het probleem tot enigszins juistere verhoudingen heeft teruggebracht. Nochtans schiet zijn artikel aan duidelijkheid tekort. Zo is het te verklaren dat de sinds 1933 verschenen syntheses met zijn bevindingen weinig of geen rekening gehouden hebben. Hoewel Presser in zijn « De Tachtigjarige Oorlog » ⁷¹ Enno van Gelder's studie vermeldt, belet hem dit niet de traditionele zienswijze integraal over te nemen. R. Van Roosbroeck noemt in de « Geschiedenis van Vlaanderen » het artikel van Enno van Gelder zeer diepzinnig ⁷². Uit de daarop volgende bladzijden blijkt echter, dat hij van de bedoeling van de Nederlandse historicus zo goed als niets gevat heeft. Inderdaad is de studie van Enno van Gelder, evenals zijn artikel over « De Nederlandse adel en de opstand tegen Spanje, 1565-72 » ⁷³ niet meer dan een eerste verkenning. Hoe intelligent de auteur ook het te schaars aangewende materiaal heeft geïnterpreteerd, toch blijven de conclusies aarzelend en voor een groot deel verkeerd. In het opstel over de 10^e penning breekt voortdurend de ontgoocheling van de schrijver door over de afwezigheid van wat hij noemt een principieel — lees zuiver godsdienstig — verzet. Terecht nochtans meent hij dat een rein materieel-technische gebeurtenis als het invoeren van een zware belasting niet een diepere oorzaak van de opstand kan zijn. De kern zelf laat hij echter onaangeroerd. Nochtans stelde hij in het opstel over de adel zelf vast, dat Oranje het gros van zijn aanhangers vooral bij de armere klassen vond. In het artikel over de 10^e penning zegt Enno van Gelder terloops, dat de vrees voor een seditie van het lagere volk de houding van het patriciaat wel zal beïnvloed hebben ⁷⁴. Uit deze vaststellingen wil hij echter niet de zich opdringende conclusies trekken. Dat het verzet tegen de 10^e penning in 1571-'72 — zoals enkele jaren vroeger ook de beeldenstorm ⁷⁵ — vooral de lagere klassen in beroering bracht, wordt bevestigd door de gebeurtenissen, die volgden op de inname van den Briel (1 April 1572). In de Zeeuwse en Hollandse steden waren de opstandelingen toen vooral schippers en vissers. Te Bergen en te Valenciën vond Lodewijk van Nassau vooral steun bij een schaar wevers. In verscheidene Hollandse steden namen de magistraat en

(70) *Histoire de Belgique*, op. cit., dl IV, p. 24.

(71) J. PRESSER, *De Tachtigjarige Oorlog*, A'dam, 1948.

(72) *Geschiedenis van Vlaanderen*, dl IV, Brussel 1939, p. 169-171.

(73) *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 1930, p. 113-150.

(74) *De Tiende Penning*, op. cit., p. 134.

(75) R. KUTTNER, *Het Hongerjaar 1566*, A'dam, 1949.

een groot deel der schutterij samen met de Spaansgezinden de wijk ⁷⁶. Oranje vond bijna uitsluitend aanhang bij de lagere klassen. Hij moest toen wel waar voor zijn geld kiezen. Na de beeldenstorm was hij iminers — na eerst zelf de opstandelingen aan hun lot te hebben overgelaten — jammerlijk in de steek gelaten door het grootste deel van adel en burgerij ⁷⁷. Enno van Gelder stelde zelf vast dat nog na 1572 de burgerij in het Noorden blijken van Spaansgezindheid heeft gegeven. Zijn besluit luidt dan, dat er van een nationale opstand geen spraak kan zijn. Volgens hem is van 1566 af de adel aan de leiding. Deze zou dan vooral steun gevonden hebben bij de Hervormden en de lagere klassen. Deze conclusie is, na het door de schrijver aangehaalde feitenmateriaal, even onverwacht als geforceerd. Ziedaar de Hervormden in deftig gezelschap! Typisch is de scheiding tussen Hervormden en lagere klassen. Waarom niet liever gesproken over de hervormde elementen uit de burgerij en de hervormden uit de lagere klassen?

Nochtans laten de gebeurtenissen na 1 April 1572 zeer duidelijk toe te gissen welke de aard van het verzet in de voorafgegane jaren geweest is, nl. in de eerste plaats een volksverzet met sociale ontevredenheid als basis. Verre van ons het godsdienstig aspect van de opstand te willen miskennen, en ook niet het nationale zoals Matengrau in zijn werk over het XVIe eeuwse particularisme in de Nederlanden. Het particularisme kwam zeker niet in de eerste plaats van de zijde van de opstandige massa's ⁷⁸, die in alle gewesten een gemeenschappelijke zaak verdedigden, maar wel van de gewestelijke standenvertegenwoordigingen, die uitgegroeid waren tot echte provinciale oligarchieën. Ook na het welslagen van de opstand stonden in het Noorden de gewestelijke Staten het tot stand komen van de generaliteit in de weg.

Dergelijke oppervlakkige oordeelvellingen zijn toe te schrijven aan een systematisch miskennen van de economische en de sociale factoren, evenals aan een ontoereikende kennis van de instellingen. Wie verder wil dan de ontgoochelde vaststelling van Enno van Gelder over het al te materialistisch verzet, moet zich verdiepen in de XVIe eeuwse economische, sociale en institutionele geschiedenis, gebieden die tot op heden grotendeels braak zijn blijven liggen. Wel weet men — en dit geldt voor gans West-Europa — dat in de loop van de XVIe eeuw de prijzen voortdurend gestegen zijn en dat de salarissen, zoals steeds, deze opwaartse lijn slechts langzaam gevolgd hebben, maar een duidelijke curve kan men voor onze gewesten nog niet trekken ⁷⁹. Wel weet men het een en ander over het XVIe-eeuws handelskapitalisme, en kent men de geschiedenis van enkele grote fortuinen. Maar wat is er bekend over de toestand van het in-

(76) ENNO VAN GELDER, *De Nederlandsche Adel*, op. cit.

(77) E. KUTTNER, *op. cit.*

(78) *Op. cit.*, p. 51: „... leur esprit anarchique... ne pouvait être que funeste à la cause nationale”.

(79) Over werkloosheid, lonen, enz... cfr. E. KUTTNER, *op. cit.*, p. 106-117.

dustrieel proletariaat, dat afhing van de kooplieden ondernemers? Men beschikt nu gelukkig over de studie van E. Coornaert over de Hondshoote lichte draperie. Over de handarbeiders, die in de Brabantse steden het ruw uit Engeland ingevoerde laken verder afwerkten is ondertussen weinig of niets gekend. Alleen vermoedt men dat hun toestand weinig benijdenswaardig was. Over het mechanisme van de XVIe eeuwse industriële crisissen tast men zo goed als in het duister. Wat was de toestand van de landelijke bevolking en van de gezellen in de steden? Hoe evolueerde het corporatief stelsel in de XVIe eeuw? Er is hier werk voor meer dan één generatie historici. Vooraleer deze problemen opgelost zijn zal men niets nieuws over de XVIe eeuwse politieke en godsdienstige geschiedenis kunnen zeggen en zal het blijven bij variaties op oude thema's. Het is nuttig op dat alles nadruk te leggen. Ook wat betreft het verzet tegen de 10e penning zal men pas een definitief oordeel kunnen vellen wanneer de XVIe eeuwse economische en sociale achtergrond duidelijker in de verf zal staan. In de mate van het mogelijke hebben wij bij onze opzoekingen steeds getracht rekening te houden met de hierboven opgesomde factoren.

De resoluties van de Statenvergaderingen lieten ons toe de houding van de verschillende in deze lichamen vertegenwoordigde groepen te karakteriseren⁸⁰. Over de reacties van de niet-vertegenwoordigde klassen — de « vierde stand » —, de overgrote meerderheid, is het moeilijker zich in te lichten. Doorgaans moet men zich tevreden stellen met indirecte gegevens. Soms klinkt in de briefwisseling van de geestelijkheid (Morillon aan Granvelle) warm medelijden door, maar vooral cok vrees voor rebellie. De gebeurtenissen van het « Wonderjaar » liggen eenieder nog vers in het geheugen. Op de Statenvergaderingen is men niet erg bekommerd om de materiële toestand van de lagere klassen, hoogstens is men ook daar bevreemd voor troebelen. In de verhalende bronnen, kronieken, dagboeken, meestal gehouden door burgers, ontmoet men slechts indirecte gegevens. De kronieken zijn vooral illustratief voor de publieke opinie bij een bepaalde laag van de bevolking. Dit alles mag nog geen reden zijn om de geschiedenis van de XVIe eeuw te schrijven, juist alsof in deze periode alleen geestelijkheid, adel en burgerij een rol zouden gespeeld hebben en zich, zoals Malengreau, van de vierde stand af te maken met een algemene opmerking over de anarchistische instincten van het gepeupel⁸¹, dat het aandurfde van tijd tot tijd de gemoedsrust van de al dan niet gereformeerde hogere standen te vertroebelen.

Elders hebben wij vastgesteld dat de 10^e penning, alle verhoudingen in acht genomen, geen onrechtvaardige belasting was⁸² en dat na de talrijke moderaties, die vooral van 31 Juli 1571 af aan het eerste ruw concept werden toegebracht, Alva's belasting tenslotte nog weinig verschilde van de « generale middelen », die herhaaldelijk door de Staten,

(80) J. CRAEYBECKX, *op. cit.*, p. 102-106.

(81) MALENGREAU, *op. cit.*, p. 81.

(82) J. CRAEYBECKX, *op. cit.*, p. 102.

vooral door de adel, de geestelijkheid (in Brabant) en de magistraat voorgesteld werden. Na de laatste moderatie van 26 Februari 1572 zag de belasting er uit als volgt: het was nu een heffing op de eerste en de laatste verkoop (en dus niet meer op alle overdrachten) van de roerende goederen. Granen en grondstoffen waren volledig vrijgesteld. Ook de eerste verkoop van vee en landbouwproducten bleef onbelast. Slachtgelden waren in de plaats gekomen van de 10^e penning op het vlees. De transithandel was volledig vrijgesteld en de 10^e penning op de export was vervangen door een 30^e penning (3,3%). Alva heeft met de ernstigste bezwaren uit de Statenremonstranties in een ruime mate rekening gehouden. Alleen was de 10^e penning een perpetuele belasting gebleven, die eens en voor altijd was toegestemd. Hierin schulde echter het grootste gevaar voor de gewestelijke standenvertegenwoordigingen, die juist hierdoor in hun bestaan bedreigd werden. Weet men nu dat de 10^e penning op de meeste plaatsen helemaal niet en op andere slechts uiterst sporadisch geïnd werd, dan staat het tevens ook vast dat deze belasting niet de oorzaak kan geweest zijn van de economische crisis, die trouwens reeds geruime tijd aan de gang was. Vanwaar dan het algemeen verzet en de drukte die rond de 10^e penning gemaakt werd? De belasting werd ingesteld in 1571-72. Op 1 April werd den Briel ingenomen en brak de opstand in Holland en Zeeland uit. Het verband van oorzaak tot gevolg lag voor de hand. De winter 1571-72 was er een van graanschaarste en armoe. De publieke opinie beschouwde de 10^e penning als de oorzaak van alle ellende. De 10^e penningkwestie werd het vaandel waarrond de algemene ontevredenheid over het Alva-bewind zich schaarde.

Het verzet was in Vlaanderen minder spectaculair dan in Brabant, waar het o.m. is gekomen tot een algemene staking van de Brusselse winkeliers en brouwers⁸³. Bovendien kan in Brabant, waar de stem van de verschillende leden van de stedelijke generaliteiten beter tot uiting komt, de evolutie van de publieke opinie gemakkelijker gevolgd worden. Toch zullen wij trachten in het kort de houding van de Vier Leden in deze aangelegenheid te beschrijven en te verklaren.

De Staten-Generaal werden door Alva op 20 en 21 Maart te Brussel geconvoceerd. Vlaanderen was er met zijn acht en negentig afgevaardigden ongetwijfeld het sterkst vertegenwoordigd⁸⁴. De door Alva gevraagde nieuwe belastingen zijn een kapitaalsbelasting van 1% op de waarde van alle roerende en onroerende goederen, de 10e penning op de verkoopprijs van de roerende goederen en een 20e penning op iedere overdracht van onroerend bezit⁸⁵. Op de geschiedenis van de heffing

(83) Deze staking had allesbehalve een vaderlandslievend karakter, zoals Wauters (A.) („La levée du dixième denier, épisode de l'histoire de Bruxelles”, Brussel, 1842) meende. Inderdaad gingen de handelaars, hoewel hun winkels gesloten waren, verder met de verkoop. Zij namen hun toevlucht tot een prijsstijging enerzijds, terwijl zij anderzijds de lonen gevoelig verminderden (J. CRAEYBECKX, *op. cit.*, p. 104-105).

(84) A.R.A. — Papiers d'état et de l'audience, nr 607, f° 10-13.

(85) R(ijks) A(rchief) G(ent), reeks F, nr 40, p. 4-9. A.R.A., Pap. d'état et de l'aud., nr 607, f° 16-21.

van de 100e penning, die in 1569 door de Staten voor éénmaal toegeestaan werd, kunnen wij hier niet verder ingaan⁸⁶. Merken wij slechts op dat deze kapitaalsbelasting verrast door haar samenhangend karakter en dat zij in alle opzichten zeer modern aandoet. De 100e penning blijft, gezien uit een fiscaal oogpunt, het meest interessante en het best geslaagde experiment uit de periode die door ons onderzocht werd.

Er dient uitdrukkelijk op gewezen te worden, dat de idee van het invoeren van de nieuwe vaste belastingen van Alva is uitgegaan. Hoewel Filips II zich aanvankelijk tamelijk opgetogen toonde, toch vroeg hij zijn stadhouder goed te overwegen of de 10^e penning geen nadelige gevolgen zou hebben voor handel en nijverheid. Filips, bewerkt als hij was door zijn omgeving, heeft Alva maar schoorvoetend op het pad van de fiscale hervormingen gevolgd. « *En effecto el negocio es todo vuestro* », schreef de koning aan zijn luitenant⁸⁷. Alva heeft lang moeten wachten vooraleer hij van Filips een schriftelijke verklaring kon bekomen, waaruit voor iedereen duidelijk moest blijken dat de vorst zijn fiscale politiek steunde. En dan nog maakte de koning veel voorbehoud⁸⁸.

Dit betekent nog niet dat men Alva als een groot innovator op fiscaal gebied zou moeten beschouwen. Hij heeft zich eenvoudig door de in Spanje bestaande belastingen laten inspireren. Volgens de Spaanse jurist Covarruvias waren de twee voornaamste belastingen, die in de XVIe eeuw in Spanje geheven werden, enerzijds in- en uitvoerrechten van 10% (10^e penning), anderzijds een 10^e penning op de verkoopprijs « ... *omnium quidem rerum quæ venduntur publice vel privatim, sive res sint mobiles sive immobiles* ». Alleen deze laatste belasting werd « alcavala » of « alcabala » geheten, term die beantwoordt aan het Franse « gabelle »⁸⁸. Hoger maakten wij trouwens reeds gewag van de mislukte poging van 1556 om in onze gewesten een kapitaalsbelasting van een 100^e en een 50^e penning in te voeren. In 1569 heeft Alva met kracht doorgedreven wat reeds dertien jaar vroeger werd uitgewerkt.

Alva duldde niet dat de afgevaardigden van de gewesten, die op 20 en 21 Maart te Brussel vergaderd waren, onderling beraadslaagden. De 21^e Maart werden de gedeputeerden van iedere provincie afzonderlijk bij de hertog ontboden, die hun verzocht ieder in zijn gewest een gunstig rapport uit te brengen over de proposities. Aan de gedeputeerden van Vlaanderen b.v. ried Alva niet te wachten tot Brabant zijn besluit had doen kennen, maar integendeel het eerst hun consent te geven⁹⁰. Aanvankelijk scheen alles vlot van stapel te

(86) Cfr. M.A. ARNOULD, *op. cit.* en M. HORN, *Nos innovations fiscales depuis la guerre. Un grand précurseur: le duc d'Albe*, in LA REVUE BELGE, 1928, dl I, p. 191-215.

(87) GACHARD, *Correspondance de Philippe II*, Brussel, Gent, Leipzig, 1842-72, dl. II, p. 104.

(88) GACHARD, *Corr. de Ph. II*, *op. cit.*, p. 104, 113, 210, 222, 226, 227, 229, 231.

(89) FRUIN, *op. cit.*, p. 153 (Uitgave van 1901). Zie ook ANSIAUX, *op. cit.*

(90) R.A.G., reeks F, nr 40, p. 33.

lopen, te meer daar de prelaten en edelen, de twee eerste standen van Brabant, al dadelijk geneigd bleken toe te stemmen. Op 10 Mei meende Alva reeds zijn objectief bereikt te hebben. Aan Filips schreef hij, dat er voortaan in de Nederlanden even weinig rekening diende gehouden te worden met Statenvergaderingen als te Valladolid ⁹¹!

Op 14 April vergaderden de Vier Leden te Gent. Gent was bereid de 100^e penning op de onroerende goederen toe te staan. De 10^e penning werd afgewezen, omdat hij de ruïne van handel en nijverheid zou voor gevolg hebben. Vooral de nadelige invloed van de belasting op de wol- en de linnennijverheid werd ontleed. De 10^e penning zou immers eerst geheven worden bij de verkoop van de schapen en daarna bij die van de wol. Aluin, boter, zeep en alle andere grondstoffen die gebruikt werden bij het greden, verven enz. van het laken zouden eveneens belast zijn. Bovendien verwisselde het laken, alvorens zijn uiteindelijke bestemming te bereiken, soms zes tot zeven maal van hand. Voor de linnen- en de twijnindustrie, bestempeld als de voornaamste tak van de Gentse nijverheid ⁹², zouden de nadelen nagenoeg dezelfde zijn. Voegt men daarbij nog de assisen op het laken en het linnen, dan zou het totaal bedrag van de belasting de normale prijs van de waar zelf overschrijden ⁹³. Deze bezwaren waren zeer gegrond. Alva heeft er dan ook in de latere moderaties in de ruimste mate rekening mee gehouden.

Brugge wees de nieuwe belastingen globaal van de hand. In de plaats stelde het een bede voor van 1.000.000 fl, verdeeld over drie jaar en op te brengen met een heffing van 10% (tiende penning) op de jaarlijkse pacht van huizen en gronden, belasting die zoals men weet sinds het einde van de regering van Karel V in Vlaanderen ingeburgerd was ⁹⁴. Ieper verzette zich niet tegen de 100e penning, maar de pachter moest voor één vierde in de betaling delen. Verder was Ieper bereid zijn toestemming te geven voor een 10e penning, niet op de totale verkoopprijs echter maar wel op de handelswinst. Toeschietselijkheid kon niet schaden meende Ieper, na het consent zou het misschien mogelijk zijn een generaal pardon te verkrijgen ⁹⁵. Het concrete voorstel van het Vrije viel volledig samen met de bijzondere belangen van zijn vertegenwoordigers. Geen 100^e penning op het kapitaal; bij wijze van proef kon men echter in plaats van een 20^e, een 100^e penning op de verkoop van de onroerende goederen instellen. Moest de 10^e penning ingevoerd worden dan «... zoude den coopman drapier... en andere hemlieden met sulcke gemaecte

(91) GACHARD, *Corr. de Ph.* II, dl II, p. 89.

(92) S(tads) A(rchief) G(ent), *Resoluties van de Staten van Vlaanderen 1564-74*, reeks 9, nr 1, f° 85 r° 90 r°. Cfr. ook E. SABBE, *De Belgische Vlasnijverheid*, dl I, p. 109, Brugge, 1943.

(93) S.A.G., reeks 9, nr 1, f° 85 r° 86 r°.

(94) *Ibidem*, f° 86 v°.

(95) *Ibidem*, f° 87 r°.

waeren moeyende, noch eens alsoo vele den prijs moeten verhooghen als hij voor impositie betaelt hadde »⁹⁶. Dit is inderdaad de waarheid, niet de koopman zal het eerste slachtoffer zijn, maar wel de grote massa van de verbruikers.

De adviezen waren even uiteenlopend als de belangen van de ver- tegenwoordigers van elk lid en de ter vervanging voorgestelde middelen waren onbeduidend in vergelijking met de door Alva gevraagde be- lastingen. In de loop van de volgende weken kwamen de Vier Leden herhaalde malen bijeen⁹⁷. Er was weinig vooruitgang te bespeuren. Ieder bleef nagenoeg bij zijn standpunt. Voor het weinige dat toege- staan werd, waren de eisen ongemeen hoog: afschaffing van het ser- vitium aan de soldaten, beheer van de gelden door de Staten en gene- raal pardon. Al dit was wel zeer tegen de zin van de magistraat van de steden en van het Vrije. Het was immers de bestendige deputatie van de Vier Leden, samengesteld uit burgemeesters en schepenen, die bij de gevreesde Alva verslag moest gaan uitbrengen. Op de vergadering van de Collatie van Gent van 7 Mei lieten de schepenen dan ook niet na te wijzen op de spijtige divergentie van de voorstellen en vroegen zij, in de mate van het mogelijke, het verzoek van Alva in te willigen. Het antwoord was negatief en de collatie bleef bij haar vroegere uit- spraak⁹⁸. Na herhaald aandringen van Alva die op een « *fructueuse response* » wachtte⁹⁹, ging men tenslotte toch over tot het opstel- len van een eerste acte presentatie. Een fel verminderde 100^e pen- ning was het enige dat toegestaan werd. Minder kon het niet. De 10^e en de 20^e penning werden, na een lange uiteenzetting over de gevaren die deze belasting voor de Vlaamse economie opleverde, afgewezen¹⁰⁰. Geen enkele belasting ter vervanging werd aangeduid. De Vier Leden waren het immers niet eens geworden over de mid- delen, zodat er in de presentatie niets positiefs kon voorgesteld wor- den. Kwade wil? Was het de bedoeling Alva opzettelijk te dwars- bomen? Niets rechtvaardigt een dergelijke conclusie. Op de Staten- vergaderingen was er het vroeger nooit anders toegegaan. Ook nu hadden de uiteenlopende belangentegenstellingen het tot stand komen van een aannemelijk voorstel in de weg gestaan.

Op 10 Juni werd de presentatie door elf gedeputeerden van de Staten van Vlaanderen aan Alva overgemaakt¹⁰¹. Het werd een bit- tere ontgoocheling voor de hertog, die vooraf over de inhoud in- gelicht, de acte weigerde te aanvaarden. De gedeputeerden kregen bevel onmiddellijk te vertrekken en opnieuw de Vier Leden bijeen te roepen. Deze kregen tien dagen tijd om hun volledig consent over te maken, anders zou Vlaanderen op een voor de andere gewesten voorbeeldige gestraft worden. Weigerde een lid zijn toestemming,

(96) Ibidem, f° 89 v°.

(97) S.A.G., reeks 9, nr 1, f° 89 v°-95 r° en reeks 121, nr 3, f° 292 r°-295 r°.

(98) S.A.G., reeks 121, nr 3, f° 303.

(99) R.A.G., reeks F, nr 40, p. 33.

(100) Ibidem, p. 35-43.

(101) Ibidem, p. 44 en p. 49.

dan moesten de anderen hun consent maar afzonderlijk overmaken ¹⁰². Alva wist wel dat na dit dreigement geen enkele stad de verantwoordelijkheid voor een weigering van gans het gewest op zich zou durven nemen. Na deze stormachtige vergadering gingen de onthutste gedeputeerden om raad bij Viglius, die hun onder meer te verstaan gaf, dat het beter was de generaliteiten niet te raadplegen «... *maer aleenlec datmen oproupen zoude ende vergaderen de notabelen representerende de ghemeenten, zomen van ouden tijde ghedaen hadde* » ¹⁰³. Hieruit blijkt klaar dat bij de Vier Leden de strekking bestond de generaliteiten zo weinig mogelijk in de gewestelijke aangelegenheden te betrekken ¹⁰⁴! Nu had alles een vlug verloop. Op 29 Juni gaf Vlaanderen zijn definitief accoord, dat natuurlijk omkleed was met de klachten en de argumenten, die ook in de eerste presentatie en in de verslagen van de vergaderingen van de Vier Leden voorkomen ¹⁰⁵. Alva mocht aan de koning schrijven dat het consent van Vlaanderen « *simple et absolut* » was ¹⁰⁶. Dreigende taal was voldoende geweest om de Vier Leden, die gemeend hadden hun traditionele politiek van loven-en-bieden te kunnen voortzetten, uit hun waan te helpen.

Ook in Brabant heeft Alva tenslotte de slag thuis gehaald. Pas op 13 Augustus kon hij moeizaam een consent door « vervanging » afdwingen. Adel en geestelijkheid, die trouwens niet door de 10^e penning getroffen werden, stemden zonder veel omhaal dadelijk toe en ook de magistraat van de steden was gemakkelijk over te halen. De ambachten weigerden overal resoluut en ook de poorterij, die aanvankelijk gearzeld had, bezweek onder de druk van de publieke opinie, die overal met de weerbarstigen sympathiseerde. De magistraat zat tussen twee vuren. Aan de ene zijde was er Alva die men vreesde, aan de andere kant de grote massa der handwerkers en der neringdoeners, die niet mochten ontstemd worden. Te Antwerpen zouden de weifelende wijkmeesters (poorterij) aan don Fadrique geantwoord hebben: « *waer de gemeynte tevreden, wy waren tevreden* ». Het antwoord van Alva's zoon luidde: « *met de canalie is raet* » ¹⁰⁷. Overal kwam het verzet uit dezelfde hoek. Alva bekleeg er zich op een gegeven ogenblik over dat te Atrecht de magistraat, die zich nochtans tot het uiterste ingespannen had, er niet in geslaagd was de grote menigte van de handarbeiders voor het consent te winnen ¹⁰⁸. De publieke opinie heeft de magistraat en de geestelijkheid nooit haar overdreven vlijt en toeschietelijkheid vergeven. Het is te betwijfelen of Brabant, zelfs bij een volledige

(102) Ibidem, p. 44 en p. 46, S.A.G., reeks 121, nr 3, f° 304 r°-307 v°, S.A.G., reeks „Charters en documenten”, nr 1300, stuk nr 3, f° 5 v°.

(103) R.A.G., reeks F, nr 40, p. 48.

(104) Een grondige studie over de stedelijke generaliteiten als vertegenwoordigende lichamen is alleszins gewenst.

(105) S.A.G., reeks 121, nr 3, f° 308 r° en R.A.G., reeks F, nr 40, p. 50-57.

(106) A.R.A., Pap. d'état et de l'aud., nr 607, f° 38.

(107) J. CRAEYBECKX, *op. cit.*, p. 100.

(108) A.R.A., Pap. d'état et de l'aud., nr 607, f° 38-39.

weigering van de drie standen, de nieuwe belastingen had kunnen tegenhouden. Brabant en Vlaanderen samen, als de twee toonaangevende gewesten, hadden dit mogelijk gekund. Alva heeft zijn uiteindelijk succes te danken aan de vrees van ieder gewest apart, van iedere stand, van elk lid van iedere stad, om de verantwoordelijkheid voor een weigering op zich te nemen. Over de juridische geldigheid van het consent van Brabant is er discussie mogelijk. Dat van Vlaanderen is onomstootbaar geldig. Het is typisch dat het gewest, waar de generaliteiten het minst invloed hadden, ook het vlugst — binnen de drie maanden, een recordtijd! — heeft toegestemd.

Alva gaf er zich rekenschap van dat de 10^e penning, zoals hij in Maart aan de Staten voorgesteld werd, een te weinig gedifferentieerde belasting was die alle goederen zonder discriminatie trof. Daarom zag hij voorlopig van de heffing af en vroeg hij de Staten toe te stemmen in een bede van 2.000.000 fl per jaar, die twee op elkaar volgende jaren moest opgebracht worden. Tevens werden de Staten verzocht « middelen » te beramen om dit bedrag bij elkaar te brengen¹⁰⁹. De onderhandelingen sleepten niet minder dan achttien maanden aan. Alva legde hierbij een buitengewone lankmoedigheid aan de dag. De vrees voor de hertog, die de toestemming van de Staten in de 10^e penning zozeer had vergemakkelijkt, schijnt totaal verzwonden. Met het dreigement van Alva, de 10^e penning toch te doen heffen, werd zo goed als geen rekening gehouden. Men scheen er geen geloof aan te hechten. Nochtans had Alva de 10^e penning niet opgegeven. Hij maakte gebruik van het respijt om zijn plan grondiger uit te werken en de ruwe zijden van het eerste voorstel te schaven. Hoe langer de onderhandelingen duurden, hoe meer de landvoogd overtuigd geraakte van de degelijkheid van de gemodeerde 10^e penning. Met deze belasting niet dadelijk in te voeren heeft Alva een onherstelbare tactische fout bedreven. Nadat hij zich voor de bede van 2.000.000 fl tot de Staten gewend had, moest hij zich ook met schade en schande aan « de regels van het spel » onderwerpen. Ten slotte kreeg het prestige van de eens ongenaakbaar gewaande hertog een flinke deuk en herwonnen de Staten hun zelfvertrouwen. Dit zou later de heffing van de 10^e penning niet vergemakkelijken. De Brabantse adel, geestelijkheid en magistraat waren vlug met hun voorstel klaar. Zij legden een lijst voor van « *generale middelen* », die in gans de Nederlanden moesten geheven worden. Het zijn in de eerste plaats in- en uitvoer- en verbruiksartikelen. Van heffingen op het onroerend bezit, geen spoor! Het verschil met de 10^e penning is slechts kwantitatief. Beide zijn generale middelen en belastingen die in laatste instantie, langs een prijsstijging om, op de verbruiker drukken¹¹⁰. Geen wonder dat de Brabantse stedelijke

(109) *Correspondance de Philippe II*, dl II, p. 106.

(110) S(tads) A(rchief) A(ntwerpen) — Privilegiekamer, Brede Raad, Minuten VIII, 6 A, 1552-74, stuk van 11 October 1569 en stuk van 27 Januari 1570.

generaliteiten zich met de grootste hardnekkigheid tegen deze generale middelen verzet hebben ¹¹¹.

Op 7 December 1569 vergaderden de Vier Leden te Brugge. De houding van Gent was er quasi onbegrijpelijk. De vertegenwoordigers van deze stad immers hielden zich bij het vroegere consent van Vlaanderen in de 10^e en 20^e penning ¹¹². Zij beriepen zich daarbij op dezelfde argumenten, die Alva enkele maanden te voren aangewend had. De verklaring moet niet ver gezocht worden. De ambachten waren immers niet vertegenwoordigd in de Collatie en de notabelen konden in de heffing van de 10^e penning geen graten zien, aangezien zij weinig hinder van deze belasting zouden ondervinden.

Op 2 Mei spraken Brugge en het Vrije zich uit voor « generale middelen ». Gent hield het bij de nu door Alva gesuggereerde gemildere 10^e penning. Hoewel Ieper toestemde in de gemodereerde 10^e penning, gaf het toch de voorkeur aan generale middelen. Het zijn : een 10^e penning op de laatste verkoop van goud- en zilverlakens, fluweel, satijn, zijde, wijn, specerijen, suiker, olie en stroop. Een 10^e penning op de invoer van Spaans fruit en op de uitvoer van levensmiddelen als graan, haring, gezouten vis, fruit, boter en kaas. Een 10^e penning op de uitvoer van hop, leder, vet, huiden en verfstoffen. Een 10^e penning op de laatste verkoop van huishoudartikelen, evenals van pelzen. Een 50^e penning op de uitvoer van lakens, tapijten, baaien en saaien in het land zelf geproduceerd. Een 20^e penning op de uitvoer van linnen, garen en twijn, enz... ¹¹³. De uitvoer van de producten van de vlasindustrie zou dus meer dan dubbel zo zwaar belast worden dan die van de wollen weefsels. Een eerder egocentrisch standpunt van een stad, die gelegen was in een gebied waar de draperie de voornaamste bron van inkomsten uitmaakte ! Deze belastingen gelijken wonderwel op de gemodereerde 10^e penning. Al deze uitvoerrechten waren zeker niet van aard om de handel te aktiveren. Ieder koos de generale middelen zó, dat de eigen locale belangen niet konden geschaad worden. Voor in alle provincies gelijkvormige belastingen waren de gewesten nog lang niet rijp. Nochtans waren er in de jaren 1557-58, van de zijde van zekere Staten, reeds stemmen opgegaan ten voordele van uniforme belastingen onder het beheer van de gezamenlijke Staten. Ook toen was het provinciaal particularisme de voornaamste hinderpaal geweest. De gewesten wilden immers de ingezamelde gelden zelf beheren, zonder rekenschap te moeten geven aan vertegenwoordigers van andere Staten. (Men vraagt zich af welke zin het had uniforme belastingen in te voeren, want eer de gewesten zich angstvallig aan hun quote bleven vastklampen. Het antwoord is betrekkelijk eenvoudig ; de meest invloedrijke provincies hoopten immers de voor hen het minst nadelige imposities aan de overige gewesten te kunnen opdringen. Zodoende konden zij o.m. beletten dat er elders in de Nederlanden

(111) S.A.A. Breeden Raedt, Tafels 1560-1618, „sedert 1560”, f° 2.

(112) S.A.G., reeks 121, nr 3, f° 319 r°.

(113) S.A.G., ibidem, f° 349-362.

voor hen schadelijke in- en uitvoerrechten geheven werden. Dit konden zij minder gemakkelijk onder het stelsel van de afzonderlijke provinciale belastingen (particuliere middelen). Dat over de generale middelen nooit een akkoord kon bereikt worden, is niet te verwonderen. Viglius, die nochtans de centralisatiepolitiek moest voorstaan, was er tegen « ... *quoad generalia media opus esse nova ac longa tractatione* » ¹¹⁴.

Zowel in Brabant als in Vlaanderen waren de ontworpen generale belastingen in de eerste plaats in- en uitvoerrechten en imposities, die vooral de verbruiker zouden bezwaren. Het verzet van de Brabantse ambachten en de poorterij is dan ook goed te begrijpen. In Vlaanderen verneemt men nergens iets over een consultatie van de dekens van de ambachten. De middelen waar Brugge de quote van 650.000 fl (Vlaanderens aandeel in de bede van 2.000.000 fl) mee wenste te zien opbrengen en die weinig verschilden van de generale middelen later door Ieper en het Vrije voorgesteld, werden bv. bepaald op een vergadering van schepenen en raadsleden, zonder dat de poorterij en de ambachten bij de beraadslagingen betrokken werden ¹¹⁵. Zo was het, gezien de bijzondere structuur van de generaliteit van Gent na 1540 (alleen nog notabelen), ook mogelijk dat de Collatie zich uitsprak voor een toen zelfs nog niet gemedereerde 10^e penning.

Nadat er tussen de Staten van Vlaanderen en Alva nog ettelijke « acten presentatie » en « acten acceptatie » uitgewisseld waren, triomfeerde ten slotte het oude quotenstelsel. Het gewest nam zijn toevlucht tot een 20^e penning (5%) op de jaarlijkse huur van huizen en gronden — belasting die sinds het einde van de regering van Karel V in Vlaanderen klassiek geworden was — en een impost van 10 schellingen groten per vat op de import van wijn ¹¹⁶.

Op 31 Juli 1571 eindelijk, liet Alva het plakkaat en de instructie uitvaardigen, waarbij de onmiddellijke heffing van de 10^e en de 20^e penning gedecreteerd werd ¹¹⁷. In Vlaanderen zoals ook elders trachtte men tijd te winnen. Het duurde verscheidene weken vooraleer men overging tot de publicatie. Deze verwekte grote beroering. Overal hoopte men nog door remonstranties Alva van zijn voornemen af te brengen. Men bood hem in de plaats een nieuwe bede van 2.000.000 fl aan. Te Brugge werd door schepenen en raadsleden op 31 Augustus een resolutie goedgekeurd waarin verklaard werd, dat het vroeger consent van Vlaanderen niet als rechtskrachtig kon

(114) Viglius (ab Aytta Zwicheimi), *Commentarius rerum actarum super impositione decimi denarii*, ed. Hoynck van Papendrecht in ANALECTA BELGICA, tomus primus, pars prima, p. 287-336, Den Haag, 1743, p. 297-298.

(115) L. GILLIODTS VAN SEVEREN, *Un épisode de la levée du dixième et du vingtième denier à Bruges*, in ANNALES DE LA SOCIÉTÉ D'ÉMULATION DE BRUGES dl LX, p. 289-336, Brugge, 1910, p. 13.

(116) R.A.G., reeks F, nr 40, p. 131-132. F. VAN DER HAEGHEN, *Bibliographie Gantoise*, Gent, 1858-69, 7 dln, dl I, p. 128.

(117) S.A.A. — „Pamfletten”, nr 94, R.A.G., „Correspondentie van de Raad van Vlaanderen”, 1570-71, nr 39. A.R.A. — Pap. d'état et de l'aud., nr 611, f° 220-249. S.A.A. — „Pamfletten”, nr 93.

beschouwd worden. Het gewest had immers niet het recht een perpetueel accord toe te staan. De toestemming van Vlaanderen was meer een blijk van gehoorzaamheid en een hulde aan de vorst, dan een consent voor de werkelijke heffing van een zo zware belasting als de 10^e penning. De argumentatie is zwak en ver gezocht. De Staten hadden goed en wel toegestemd in de belasting, op een ogenblik waarop er van moderaties zelfs nog geen spraak was. In de resoluties werd er ook gezegd, dat Vlaanderen de hertog uitstel van executie moest vragen om de Vier Leden de gelegenheid te geven een afvaardiging naar Spanje te sturen om bij de koning te protesteren tegen een heffing, die de ondergang van de economie en totale ontvolking voor gevolg zou hebben¹¹⁸. Men dacht Alva hiermee te kunnen afschrikken. Inderdaad won in de Nederlanden de overtuiging veld, dat de 10^e penning een initiatief was van Alva en dat het bevel tot de heffing helemaal niet van de vorst uitging.

Met de aanstelling van de generale en de particuliere collecteurs werd nergens haast gemaakt. Op 13 September werd door de Vier Leden een eerste remonstrantie opgesteld. Hierin werd o.m. beweerd dat de winst van de koopman vaak niet meer dan 5% bedroeg en dat de 10^e penning in feite dan ook door de arme handarbeider zou betaald worden. De koopman zal zich immers genoopt zien de salarissen te verlagen¹¹⁹. De gebeurtenissen te Brussel nu leveren duidelijk het bewijs dat de kooplieden en de meesters van de ambachten niet eens gewacht hebben op de effectieve heffing van de belasting, om, gebruik makend van de algemene crisis en de werkloosheid, hun toelucht te nemen tot een loonsvermindering en een prijsstijging. Het excuus lag voor de hand. De 10^e penning van Alva was de schuld! Zoals in alle remonstranties vond men ook hier naast enkele bezwaren (waar Alva doorgaans rekening mee hield) veel schromelijke overdrijving. Ook de Vlaamse hogere geestelijkheid begon zich met de kwestie te bemoeien. Maarten Rythovius, bisschop van Ieper, wees in een brief van 29 September Alva op de gevaren die uit de naderende Winter en de dreigende armoede konden voortspruiten. De handarbeiders zouden zich wel eens tot onbezonnen daden kunnen laten verleiden¹²⁰. In Vlaanderen wist men maar al te goed waartoe een in 't nauw gedreven proletariaat in staat was.

Zoveel mogelijk de uitvoering van de plakkaten remmen, bleef overal de boodschap. De 27e November gingen gedeputeerden van de Vier Leden persoonlijk Alva een nieuwe remonstrantie aanbieden. Toen de voorlezer gekomen was aan de zin «... *comme le prétendu accord ... oncques n'a esté fait de leur franche et volontaire déli-*

(118) GILLIODTS VAN SEVEREN, *op. cit.*, p. 20-22.

(119) R.A.G., reeks F, nr 40, p. 163-172. „... Faut aussy considérer que la meilleure partie dud. Xme se payeroit du travail et labeur du povre manouvrier, accroissant la valeur d'ungne main à aultre par lemploy et accession de plusieurs artz et stiltz. Ou bien seroit le marchand à son indempnité occasionné de trancher et diminuer au manouvrier partie de son loyer et salaire” (p. 169).

(120) *Corr. de Ph. II*, dl II, p. 204.

bération...» onderbrak Alva met de woorden: « *basta, basta* ». Hij weigerde het geschrift te aanvaarden. Pas wanneer er met de heffing een aanvang gemaakt was, zou hij het vertoog aanhoren ¹²¹. Eigenlijk hadden de Vier Leden het ogenblik slecht gekozen. Einde November immers had Alva een soort offensief ingezet, met als doel de heffing van de 10^e penning binnen de kortst mogelijke tijd af te dwingen. In alle gewesten werd een algemene inspectie georganiseerd. Met dit doel werden voor alle grote fiscale omschrijvingen bijzondere commissarissen, meestal leden van de Provinciale Raden en Hoven, aangesteld. Dezen hadden als opdracht in alle steden en dorpen van hun omschrijving de magistraat en de koninklijke officieren bijeen te roepen en te onderzoeken in hoever de plakaten gepubliceerd en nageleefd werden, om vervolgens een gedetailleerd rapport van hun bevindingen op te maken ¹²². Al deze verslagen werden einde November, begin December, opgesteld. Het bleek dat op deze datum nog nergens in Vlaanderen een stuiver geïnd werd. Hoogstens waren hier en daar reeds collecteurs benoemd. Er over ondervraagd waarom men met de ophaling nog niet begonnen was, gaven de wethouders van de kleine steden en dorpen meestal een antwoord in deze trant: « ... *pour ce qu'ils espéroient que icelle collectation demoureroit derrière et qu'ilz entendoient que ez principales villes l'on ne procède oultre* » ¹²³. Damme verklaarde in deze aangelegenheid haar houding te zullen regelen naar die van de Vier Leden en die van Brugge, « ... *wesende haerlieder souverain hoofd ende daerondere zylieden sorteren* » ¹²⁴. Roeselare verklaart dat te Ieper, « *leur chief* », « ... *nulle collectacion avoit esté faite jusques ores, soubz espoir de plusample modération* » ¹²⁵. Eeklo en Kaprijke verklaren van oudsher met die van het Vrije te betalen. Overigens vreesde de magistraat, wanneer tot de collectatie zou overgegaan worden, troebelen vanwege het « *rude populace* », dat vooral uit wevers bestond ¹²⁶. Blankenberge, Gistel en Diksmuide vonden de instructies duister en onverstaanbaar. Bovendien vreesden zij « ... *de donner occasion d'excès, pardessus ce que la populasse est... à extrême povreté et indigence* » ¹²⁷. Zoals men kan vaststellen hield gans het gewest de ogen gericht op wat er te Brugge, Gent en Ieper geschiedde. De collector-generaal van Veurne, zoals meestal een oud-burgemeester van de stad, tegen wil en dank aangeduid, vond de hem opgelegde taak buitengewoon lastig. Naar zijn mening was de 10e penning « *raeuw ende*

(121) R.A.G., reeks F, nr 40, p. 186-187.

(122) Een aantal van deze rapporten berusten op het A.R.A., Papiers d'état et de l'audience, nr 610. Voor Vlaanderen zijn er o.m. de verslagen van Frans de Courteville, deurwaarder bij de Raad van Vlaanderen (voor Oostende, Nieuwpoort, Veurne, Kassel, St Winoksbergen, Bourbourg en Grevelingen), Pieter van Bevere, Raadslid bij de Raad van Vlaanderen (voor de stad en kasselrij van Kortrijk), Nikolaas van Lauwe eveneens raadslid (voor Eeklo, Kaprijke, Wijnendale, Damme, Diksmuide, enz.)

(123) A.R.A., Pap. d'état et de l'aud., nr 610, f° 197 v°.

(124) Ibidem, f° 188.

(125) Ibidem, f° 204.

(126) Ibidem, f° 149.

(127) Ibidem, f° 154.

eene nieuwwichhede». Hij ging te rade bij de magistraat van Brugge, die hem moest helpen zoals het een «... wettelyck hooft» past¹²⁸. In een andere plaats uit de Brugse omgeving wilde men niet meer «... haeste bedryven» dan te Brugge¹²⁹. Men mag veilig aannemen, dat zolang de hoofdsteden niet tot betaling gedwongen konden worden, men zeker niet op de kleine steden van het platteland moest rekenen. Alva had dus in de eerste plaats zijn aandacht op de grote steden te concentreren. In Vlaanderen werd Jean du Bois, procureur-generaal van de Grote Raad van Mechelen, dezelfde die de acte van beschuldiging tegen Egmont had opgesteld, aangesteld als bijzonder commissaris¹³⁰. Deze man heeft gedurende maanden, tot aan de afschaffing van de 10^e penning, druk heen en weer gereisd tussen de drie hoofdsteden om drukking uit te oefenen. Overal werd hij systematisch met een kluitje in het riet gestuurd. Reeds op 1 December verscheen du Bois op een vergadering van de schepenen van der Keure te Gent. Daar werd hem verteld dat alle collecteurs op twee na reeds aangesteld waren. De schepenen gaven toe dat zij nog geen enkele opdracht tot collectatie gegeven hadden. Maar zij hadden deze toch ook niet verboden¹³¹! Nu ging men toch tot een eerste begin van uitvoering over, want enkele dagen later gingen de collecteurs van winkel tot winkel, om overeenkomstig de instructie van 31 Juli de inventaris van de goederen op te maken. Overal werden zij zeer slecht ontvangen en zelfs bedreigd¹³². Veel verder dan het opmaken van deze inventarissen is men in Vlaanderen trouwens nooit geraakt. De collecteurs, allen notabelen — de meesten waren oud-schepenen —, waren weinig met hun opdracht ingenomen. De 10^e December bekleog de Gentse collecteur-generaal er zich over dat hij «... diversche artyclen ende pointen vindt inde placcaten ende instructien... die elcanderen slaen, inder manieren dat hij gheen verstant danof en can hebben». Hij vroeg de schepenen hem raad te verschaffen. De instructie nu was glashelder voor wie ze wilde begrijpen. De collecteur had geen ander oogmerk, dan de magistraat in functie in de verantwoordelijkheid te doen delen. Hem werd kortaf geantwoord dat hij zich maar tot het hof te Brussel moest wenden¹³³. Het is duidelijk dat de schepenen, die twee jaar vroeger de 10^e penning volgens het eerste ruw concept zonder veel dralen hadden toegestaan en later zelfs deze belasting hadden aanbevolen om er de bedde van 2.000.000 fl mee op te brengen, zich uit vrees voor de volkswode niet meer met de 10^e penning wilden compromitteren.

(128) S(tads) A(rchief) B(rugge), Brieven en acten, 1570-79, brief van November 1571.

(129) S.A.B., Ibidem, Brief van 1 November 1571.

(130) R.A.G., reeks F, nr 40, p. 188-190, en „Correspondentie van de Raad van Vlaanderen, 1570-71”, nr 39, f° 284-285.

(131) S.A.G., reeks 107, nr 2, f° 69 r°-72 r°.

(132) DE JONGHE (B.), *Gendsche geschiedenissen ofte kronycke van de bevoerten en ketterye binnen en ontrent de stad van Gend* (1566-1585), Gent, 1781, 2 dln, dl I, p. 182.

(133) S.A.G., reeks 107, nr 2, f° 73-r^o-74 v°.

Intussen had Brugge het initiatief genomen voor het uitwerken van een nieuwe remonstrantie. Deze zou nu door gedeputeerden van de Vier Leden, de Vlaamse bisschoppen en de groot-baljuws van Gent, Ieper, Brugge en het Vrije aan de hertog overhandigd worden. Te Brussel stelden de Vlaamse bisschoppen alles in het werk om hun Brabantse collega's in de onderneming te betrekken. Ook Morillon hadden zij gaarne zien aansluiten. Deze wimpelde het verzoek af. In een brief aan Granvelle betreurde hij het dat de Brabantse bisschoppen geen deel zouden nemen aan de actie. Een toegeving aan de publieke opinie kon niet schaden, meende hij. Inderdaad gaf het volk te Brussel en ook elders de geestelijkheid de schuld van de heffing van de 10^e penning¹³⁴. Men kan echter niet ontkennen, dat de geestelijken zich hoe langer hoe meer tegen de nieuwe belastingen begonnen te kanten. Te Kortrijk preekte een priester openlijk tegen de 10^e penning. In December had hij de absolutie geweigerd aan sommige leden van de magistraat, evenals aan de collecteurs¹³⁵. Dat de Brabantse bisschoppen zich liever afzijdig hielden is goed te begrijpen. Als deel uitmakend van de eerste stand hadden zij vroeger dadelijk zonder veel bezwaar de 10^e penning toegestaan, iets wat de publieke opinie hun niet zo vlug zou vergeven. Hun Vlaamse collega's konden veel vrijer optreden, aangezien de geestelijkheid in Vlaanderen niet vertegenwoordigd was in de Provinciale Staten.

In Vlaanderen trachtte de magistraatsklasse — die in deze 10^e penningkwestie geen zuiver geweten had — zich achter de hoge geestelijkheid te verschuilen. Op 20 Januari werden de Vlaamse bisschoppen apart bij Alva ontvangen. De hertog bewees dat Vlaanderen vroeger zijn volle consent gegeven had. De geestelijken waren hier niet weinig verwonderd over. Het bleek dan ook al vlug, dat zij maar half ingelicht werden door de Vier Leden. Alva kon achteraf aan de koning schrijven, dat de bisschoppen maar weinig van de 10^e penningkwestie gevat hadden en dat zij de les opgekregen hadden van de magistraat van de steden, zodat zij hem tenslotte nog bedankten voor de moderaties, die in de loop van de laatste maanden uitgevaardigd werden¹³⁶. Dit was geen grootspraak. Morillon, zelf niet weinig verbaasd, gaf een gelijkaardig verslag aan Granvelle: « *Je pense bien que, par ce boult, ilz (nl. de Vier Leden) voudroyent couvrir vers le peuple leurdict consentement; et puisqu'ilz l'ont donné tel et si absolut, je ne suis esbehy si le duc persiste de lever réellement ce 10e ...* »¹³⁷. Onthouden wij hieruit dat volgens het oordeel van Morillon de Vier Leden, die inderdaad in werkelijkheid weinig graten in de 10e penning zagen, dergelijke spec-

(134) POULLET (M.E.) en PIOR (C.), *Correspondance du Cardinal de Granvelle* (1565-83). Brussel, 1877, 12 dln. dl IV, p. 84-85.

(135) VIGLIUS, *Epistolae politicae et historicae ad Joachimum Hopperum* (Hoyneck van Papendrecht, ANALECTA BELGICA, tomus primus, pars secunda, p. 345-868), p. 607.

(136) *Corr. de Granv.*, op. cit., dl IV, p. 89-90, en *Corr. de Ph. II*, dl II, p. 224.

(137) *Corr. de Granv.*, dl IV, p. 89-90.

taculaire deputaties organiseerden uit vrees voor de publieke opinie, die zich hoe langer hoe meer tegen het patriciaat begon te keren.

Dit verklaart ook waarom de magistraat overal de collectatie van de 10^e penning tegenhield. Na herhaald aandringen van du Bois, die namens Alva de magistraat bedreigde met een boete van 25.000 fl, besloot Brugge tenslotte op 19 Januari drie personen aan te duiden, waaronder de baljuw de collecteur-generaal moest kiezen. Frans Bueneken werd collecteur-generaal, maar hij beloofde de collectatie zo lang mogelijk uit te stellen en uiterst omzichtig te werk te zullen gaan¹³⁸. Te Gent vorderde men al niet veel meer. Het plakkaat van 14 Februari bepaalde dat de wethouders de collecteurs moesten bijstaan. De 20^e Februari werd de Gentse collecteur-generaal voor de schepenen van der Keure ontboden, omdat hij verteld had dat de schepenen en de hoogbaljuw de collecteurs niet de nodige bijstand verleenden. De man was er blijkbaar weinig op uit alleen het odium te dragen. Hij verklaarde o.m. aan de schepenen « ... dat vele personen tot hemlieden (de collecteurs) ghezeyt zouden hebben van gheene intentie te wesen van yet te gheven tot diesmen in danderen landen alomme oick gave ». Hij maakte van de gelegenheid gebruik om er zich over te beklagen, dat de dekens van de ambachten weigerden de lijsten van hun leden te overhandigen. De schepenen maakten zich van dat alles af met de verklaring, dat zolang niemand schriftelijk geweigerd had, zij niet konden optreden¹³⁹. Zich zo weinig mogelijk in de ogen van het volk discrediteren, bleef de leus.

Terwijl verscheiden gewesten de uitslag afwachtten van de afvaardigingen, die naar Filips II in Spanje gestuurd werden¹³⁹, deed Alva in de loop van de maand Maart een uiterste poging. Nergens werd de heffing zo schaamteloos tegengewerkt als te Brugge. Magistraat, geestelijkheid en zelfs de collecteurs waren eensgezind. Toen du Bois op 19 Maart op een vergadering van schepenen en raadsleden verscheen, bleek het dat de collecteurs nog steeds niet beëdigd waren. Geen stuiver was er door hen geïnd geworden. De schepenen verklaarden niet de nodige bevoegdheid te bezitten om de drie laatste plakكاتen te doen publiceren. Sommige bepalingen eruit druisten in tegen de privileges en costuimen van Vlaanderen¹⁴⁰. Te Brugge ging ook de geestelijkheid ongemeen heftig tegen de 10^e penning te keer. Wanneer de particuliere collecteurs op 28 Maart eindelijk uitgenodigd werden de eed af te leggen, verklaarden zij in aanwezigheid van du Bois dat « ... huerlieden pasteurs ende predicanten daghelicx den ghemeenten ende hemlieden te kennen gheven, dat den zelven eet zouden wesen jehens God ende conscientie, ende hemlieden niet en willen absolveren ende helighe sacramenten... administreren ». Zij vragten dan ook vrijgesteld te worden van de eed¹⁴¹. Op 24 Maart schreven de bisschoppen van Gent, Brugge en Ieper rechtstreeks aan de koning. Zij wezen er op dat de

(138) GILLIODTS VAN SEVEREN, *op. cit.*, p. 38-42.

(139) S.A.G., reeks 107, nr 2, f° 81 v°-82 r°.

(140) GILLIODTS, *op. cit.*, p. 43-44.

(141) Ibidem, p. 44.

10^e penning zó ingesteld werd, dat niet de rijken maar wel de armen de zwaarste last droegen. Zij waarschuwden tegen de meineden, die velen zouden afleggen om zich aan de belasting te onttrekken ¹⁴².

De 1° April viel Den Briel in de handen der watergeuzen. Overal waar de oproerlingen meester waren, moest de magistraat zijn vroegere laksheid duur bekopen: « *car depuis que les magistrats sont estez commis à l'exécution du Xe, leur auctorité est tombée par terre* » ¹⁴³. Overal verscherpte het verzet tegen de 10e penning. Toch bleef Alva voorlopig nog op zijn standpunt. De magistraat, die alle krediet verloren had, werd hierdoor nog meer in het nauw gedreven ¹⁴⁴. Meer dan ooit moest tijd gewonnen worden. Berlaymont meende dat de Staten in onderlinge verstandhouding de heffing tegenhielden ¹⁴⁵. Morillon, die voorheen het verzet tegen de 10^e penning welwillend had gadeslagen, maakte zich na de gebeurtenissen in Zeeland en Holland ernstig ongerust. Hij vreesde dat de publieke opinie, die tot dan toe vooral tegen Alva gekant was, zich vroeg of laat ook tegen de vorst en dus ook tegen de katholieke Kerk zou keren. De voorzichtige vicaris verbood de priesters nog langer het volk in beroering te brengen met hun predicaties tegen de 10^e penning ¹⁴⁶. Het verzet tegen de nieuwe belastingen was de leden van de collaterale raden, de geestelijkheid en de magistraatsklasse gevaarlijk over het hoofd gegroeid.

Eindelijk besloot Vlaanderen op zijn beurt een deputatie naar Spanje te sturen om de afschaffing van de 10^e penning te vragen. Op 22 April vertrokken de abt van St. Pieters, twee vertegenwoordigers van de adel en vier gedeputeerden van de Vier Leden ¹⁴⁷. De diepere zin van deze afvaardiging blijkt het duidelijkst uit een resolutie van de Staten van Henegouwen, waarin de volgende opmerking gemaakt werd: « ... *Et sy avant encoire que l'on n'obtiendroit aucune chose, ... néantmoins seroit pour contenir le peuple et démonster que chacun auroit fait son devoir à la descharge de sa conscience* » ¹⁴⁸. Dezelfde vrees voor het volk spreekt uit een remonstrantie van de Staten waarin verwittigd werd tegen « *quelque tumulte et confusion* ». Men herinnerde Alva aan de gebeurtenissen van het Hongerjaar (« Wonderjaar ») evenals aan de « *grande gellée* » (een harde winter), gedurende dewelke « ... *toutes villes et pays ont esté forcez de payer deniers en ourraiges non nécessaires, pour nourrir et appaiser le povre peuple* » ¹⁴⁹.

Alva heeft de uitslag van de deputaties naar Spanje niet afgewacht om einde Mei in te gaan op het voorstel van de Staten, de 10e penning

(142) *Corr. de Ph. II*, dl II, p. 236.

(143) *Corr. de Granv.*, dl IV, p. 176.

(144) *Ibidem*, p. 178.

(145) *Ibidem*, p. 171.

(146) *Ibidem*, p. 183 en p. 226.

(147) S.A.G., Charters en documenten, nr 1300, stuk nr 1. Voor de geschiedenis van deze deputaties, cfr. GACHARD, *Relation du voyage des députés, envoyés à Philippe II en Espagne par les Etats de Brabant pour réclamer contre le dixième et le vingtième denier*. 8 mars-11 août 1572. Brussel, 1858.

(148) DEVILLERS (L.), *Inventaire analytique des archives des Etats de Hainaut*, dl I, Mons, 1864, p. 178.

(149) A.R.A., Pap. d'état et de l'aud., nr 607, f° 193.

voor het op 13 Augustus 1572 vervallen jaar te vervangen door een bede van 2.000.000 fl¹⁵⁰. In Vlaanderen hebben wij nergens een spoor van een daadwerkelijke collectatie ontmoet, hoogstens is men hier en daar overgegaan tot voorbereidend werk, opmaken van inventarissen van koopwaren waarop dan later de belasting zou geheven worden, enz... Te Brugge werd helemaal niets voor de 10^e penning gedaan. In Brabant werd de belasting hier en daar gedurende een zeer korte tijd en dan nog uiterst sporadisch geïnd. Brabant vroeg dan ook in Mei 1572 een vermindering van zijn quote, aangezien de 10^e penning op verscheiden plaatsen opgehaald werd¹⁵¹. Op zichzelf impliceert dit reeds dat de 10^e penning op de meeste plaatsen niet ingezameld werd en dat de opbrengst in elk geval ver beneden het bedrag van de bede gebleven was, die retroactief werd toegestaan voor het jaar gedurende hetwelk de 10^e penning zogenaamd zou gecollecteerd zijn.

Hoe kan dan deze belasting de oorzaak geweest zijn van een economische crisis, die voorgoed een einde zou gesteld hebben aan de welvaart van de Zuidelijke gewesten! Onder de invloed van de psychose van het ogenblik en gehoor gevend aan een zeer menselijke neiging tot simplificatie — waar de werkgevers trouwens handig munt uit wisten te slaan — hebben de tijdgenoten de 10^e penning van de gehate Alva als de enige oorzaak van al hun ellende beschouwd. Bij de aankomst van Alva heerste er een economische malaise, die zich echter niet tot alle takken van het economisch leven uitstreckte. Vooral te Antwerpen, dat gezien zijn uitzonderingspositie bijzonder conjunctuurgevoelig was, was de crisis scherp waarneembaar. Op de oorzaken van deze malaise kunnen wij in het bestek van dit artikel niet verder ingaan. Zeggen wij slechts dat in de winter 1571-72 en de lente daaropvolgend de crisis acuut werd. De graanschaarste, de militaire gebeurtenissen en de beheersing van de Scheldemond door de watergeuzen reeds lang vóór de inname van den Briel, hadden hieraan schuld. Deze verscherping van de crisis viel samen met de instelling van de nieuwe belastingen. De 10^e penning was de druppel, die de maat deed overlopen.

In Vlaanderen hebben de lichte draperie en de linnennijverheid slechts in een zeer geringe mate de invloed van de crisis gevoeld. Hoewel E. Coornaert gewag maakt van een uitwijking naar Duitsland, die nog vóór het begin van de troebelen een aanvang genomen had, stelt hij anderzijds vast, dat de Hondschootse productie maar weinig de weerslag van het verbod van handel met Engeland, Emden en de Noorderlanden ondervond. Dit verbod werd in 1565 uitgevaardigd. Ook het stopzetten van de handel met de opstandige Provincies (1572) beïnvloedde de productiecurve slechts in een geringe mate. Van de 10^e penning wordt door Coornaert niet eens melding gemaakt. De inzinking begon pas na 1572. Bekijkt men de tabel van de jaarlijkse exportcijfers, dan stelt men vast dat het jaar 1568 een hoogtepunt vormde. In 1569 begint een langzame regressie. Ten overstaan van de jaren 1566-68 was de export in 1573 met 14% gedaald. Maar zoals gezegd

(150) *Corr. de Ph. II*, dl II, p. 250.

(151) GACHARD, *Relation du voyage...*, op. cit., p. 368-370.

was deze teruggang in 1569 begonnen, en aangezien de jaren 1571-72 niet door een opvallende daling gekenmerkt waren, mag men gerust aanvaarden dat de productie weinig of niet onder de 10^e penning geleden heeft¹⁵². Noch de economische crisis, noch het beleid van Alva konden de bestendige opgang van de Vlaamse linnenindustrie onderbreken. Pas in 1577 begon de neergang. Ook hier ging de 10^e penning aan Alva onopgemerkt voorbij¹⁵³. Er dient aangestipt dat de lonen van de arbeiders die bedrijvig waren in de lichte draperie onmenselijk laag waren. De hongersnood is chronisch sinds 1560. Van 1569 af komt daarbij nog de plaag der werkloosheid. De armoede leidt deze lieden vaak tot gewelddaden, als bv. de Beeldenstorm. Deze opstandige bewegingen waren volgens Coornaert het gemeenschappelijk product van honger en hervorming¹⁵⁴. De geringste prijsvermeerdering van de meest onontbeerlijke levensmiddelen dompelde het proletariaat in de diepste ellende. Erich Kuttner bewees dat stremmingen in de aanvoer van graan uit de Oostzeegebieden, doch vooral de woekerpraktijken van de kooplieden uit de Nederlanden zelf, de Calvinistische vloedgolf en opstand van 1566 als gevolg gehad hebben¹⁵⁵. Het zijn geen theologische overwegingen over transsubstantiatie en dergelijke die de massa's naar de hagepreken deden toestromen. Na de mislukte opstand van 1566, die door de adel, het grootste deel van de burgerij en ook door Oranje in de steek gelaten werd, bleef er van de Calvinistische vloedgolf, die de gemoederen slechts oppervlakkig beroerd had, nog zeer weinig over. In het verzet tegen de 10^e penning is niet de minste ideologische of godsdienstige grondslag te ontwaren. In « Alva's eerste boetsalm » heet het :

« ... Dees Flamingos, dees Lutrianen onvroet,
Cond' ick onder mijn tyrannijs plagen,
Al had ick al die vromen dootgheslaghen... »

« ... 't Bederven haers Landts hadden sy geen acht,
Soo langh ick haer by den vleeschpot liet blyven ;
Maer nu ick haer mammon aenroer met kracht,
Willen sy my uuyt die Landen verdryven. »¹⁵⁷

Deze strofen zullen wel vooral de burgerij gegolden hebben, want vlees zal wel niet vaak op de tafels van de handarbeiders verschenen zijn. Brood was voor deze lieden het belangrijkste bestanddeel van de voeding. Welnu in de winter 1571-72 was het graan schaars en duur. In September 1571 lichtte Ieper er de andere drie Leden over in dat vreemde kooplieden in Veurne Ambacht en Artesië begonnen waren graan op te kopen om het naar buitenland te exporteren, « *daermen*

(152) E. COORNAERT, *La draperie-sayettedie d'Hondschoote*, Parijs, 1930, p. 40 en 493.

(153) SABBE, *op. cit.*, p. 303.

(154) COORNAERT, *op. cit.*, p. 424-432

(155) E. KUTTNER, *op. cit.*

(157) VAN VLOTEN (J.), *Nederlandsche Geschiedzangen*, dl I, A'dam 1852, p. 394.

verstaet igmaen grootelick ghemist zynde, twelcke zoude moghen causeren eene groote dierste»¹⁵⁸. In hun eerste remonstranties van 1569 hadden de Vier Leden Alva reeds gewaarschuwd voor perioden van graanschaarste, omdat men dan graan moest aanvoeren uit de Oostzee. De 10^e penning zou in dat geval de duurtegolf nog doen aanzwellen¹⁵⁹. Welnu ook in 1571 kloeg Holland over moeilijkheden in de Sont. Viglius deelt mee dat de prijs van het graan gevoelig was gestegen¹⁶⁰. Om deze reden zag Alva dan ook af van de heffing van de 10^e penning op het graan. Maatregelen moesten van regeringswege getroffen worden. De uitvoer en het transport van granen werden verboden¹⁶¹. Voortaan mocht enkel nog gerst voor het brouwen van bier gebruikt worden¹⁶². Te Gent, de grote Vlaamse graanstapel, moesten op de Koornmarkt hellebardiers de wacht optrekken¹⁶³. In Maart 1572 werd een ordonnantie tegen het speculeren op het stijgen of dalen van de graanprijs uitgevaardigd¹⁶⁴. Alles wijst er op dat de winter 1571-72 voor de loonarbeiders buitengewoon hard moet geweest zijn. De economische crisis, de duurte van het brood, de 10^e penning als excuus voor prijsstijging en loonsvermindering, dit alles trof in de eerste plaats het proletariaat. «*Le povre paierat tout*», zegt Morillon zeer terecht. De berichten over de grote armoe en de toenemende bedelarij lijken ons dan ook geenszins overdreven. Op deze wijze wordt de angstpsychose van het patriciaat voor een opstand van het «*rude populace*» zeer verklaarbaar. Vandaar de passieve houding van de magistraat en haar weerzin zich met de collectatie van de 10^e penning in te laten.

Na de afschaffing van de 10^e penning hadden de Provinciale Staten definitief het pleit gewonnen. Men mene niet dat zij van hun overwinning gebruik gemaakt hebben om het belastingsstelsel een rechtvaardiger basis te bezorgen. Men kan niet anders dan vaststellen dat in de loop van de XVIe eeuw alle vernieuwingen en verbeteringen op fiscaal gebied steeds van het centraal gezag uitgegaan zijn en dat zij tegen de onwil van de Staten in doorgevoerd moesten worden.

Toen na de Pacificatie van Gent de generaliteit tot stand kwam, werd ook op belastingsgebied een meer democratische stroming waarneembaar. De aanhangers van Oranje behoorden voor het grootste deel tot de volksklasse en waren vooral in de steden zeer roerig. Het belastingsstelsel na de Pacificatie van Gent was gekenmerkt door een grote verscheidenheid. De bedoeling was alle klassen in verhouding tot hun vermogen tot de gemene zaak te doen bijdragen. Heffingen op grond en huizen schijnen na 1576 gedomineerd te hebben. In 1577 werd een

(158) S.A.B., Brieven en acten, 1570-79, brief van 21 September 1571.

(159) R.A.G., reeks F, nr 40, p. 43.

(160) ENNO VAN GELDER, *op. cit.*, p. 15.

(161) VAN DER HAEGHEN, *Bibliographie Gantoise*, *op. cit.*, dl I, p. 196.

(162) S.A.A. Magistraat en gedeputeerden, briefwisseling, 1571-72, brief van 18 December 1571.

(163) DE JONGHE (P.B.), *op. cit.*, dl I, p. 9.

(164) S.A.A., reeks „pamfletten”, nr 90.

experiment gewaagd met een progressieve hoofdelijke belasting¹⁶⁵. Oranje kon ook enkele malen de toestemming van de Staten in « generale middelen » verkrijgen¹⁶⁶. Maar ook hij kreeg na een tijd met het provinciaal particularisme af te rekenen. Van 1583 af keerden de gewesten, die de Unie van Utrecht ondertekend hadden, officieel tot het oude quotenstelsel terug¹⁶⁷. De herovering van de Zuidelijke Nederlanden door Alexander Farnese ging gepaard met een reactie tegen de meer democratische strekkingen, die gedurende het Oranje-bewind tot uiting gekomen waren. In 1588 werd de basis gelegd van het financieuzen van de Staten van Vlaanderen voor de volgende eeuw. De vertegenwoordigers van de Vier Leden, gekant tegen heffingen op het onroerend bezit, schoven ieder voorstel van directe belastingen ter zijde en stelden in de plaats uitsluitend verbruiksbelastingen en uitvoerrechten in¹⁶⁸. Nochtans werd op het einde van de XVIe eeuw en bij het begin van de XVIIe eeuw een terugkeer tot de directe belastingen meer en meer noodzakelijk. De XVIIe eeuw heeft haar voordeel gedaan met de XVIe eeuwse fiscale experimenten. In de tweede helft van de XVIIe eeuw werd de 20^e penning (20%) op de huur van onroerende goederen definitief de basis voor de directe belastingen. Verbruiksbelastingen en 20^e penning vormden gedurende het Oostenrijks regime de twee voornaamste bestanddelen van het fiscaal stelsel¹⁶⁹. Beide hebben hun oorsprong in de XVIe eeuw. Ten overstaan van de episoden 1569-72 en 1576-85, gekenmerkt door soms zeer modern aandoende proefnemingen, zijn de XVIIe en de XVIIIe eeuw een tijdvak van regressie en stagnatie. De mislukking van Alva, die er niet in geslaagd is het gewestelijk financieuzen uit te schakelen, ligt wellicht aan de oorsprong van deze evolutie.

(165) M. A. ARNOULD, *La capitation de 1577 dans les Pays-Bas*, in REVUE DU NORD, dl. XXIX, 1947, p. 272-273.

(166) Stadsbibliotheek van Antwerpen: „Ordonnantie ende instructie... opden ontfanck ende collectatie vande generale middelen" (18 December 1576), nrs E 89472 en E 89884.

(167) FRUIN, *op. cit.*, Bijlage, p. 387-388.

(168) J. DEHONDT, *Bijdrage tot de kennis van het financieuzen...*, *op. cit.*, p. 165.

(169) BIGWOOD G., *Les impôts généraux dans les Pays-Bas Autrichiens*, Parijs-Brussel, 1900, p. 9 en 27.